

Trortasta fibula v Sloveniji

Marija OGRIN

Izvleček

V pričujočem članku so trortaste fibule obravnavane tipološko, kronološko in prostorsko. Tipološko so razvrščene v enajst vrst z več inačicami. Prostorsko so trortaste fibule razširjene predvsem v svetolucijskem in dolenjskem prostoru, zasledimo pa jih tudi v Estah, Beli krajini, Liki in Picenu. Kronologija temelji na svetolucijskem in dolenjskem gradiču, kjer se pojavijo trortaste fibule že v horizontu Sv. Lucija I c2 oziroma horizontu Stična 2. Njihova uporaba se razširi v horizontu kačastih fibul oziroma v stopnji Sv. Lucija II a, v certoškem horizontu pa izginejo.

Abstract

The following article discusses three-knobbed fibulae with regard to their typology, chronology and their spatial distribution. They are classified into eleven types with numerous variants. Spatially, they are distributed chiefly throughout the Sveta Lucija and Dolenjska regions, although they have also been discovered in Este, Bela krajina, Lika and Piceum. Their chronology is established upon the material finds from the Sveta Lucija and Dolenjska regions where three-knobbed fibulae are present already in the Sv. Lucija I c2 and Stična 2 horizons. They are even more abundant in the 'serpentine' fibula horizon and the Sv. Lucija II a level, and then they disappear in the Certosa horizon.

UVOD¹

Trortasta fibula je značilna za stopnji Ha C2 in Ha D1 po srednjeevropski kronologiji v Reinecke-Kossackovem smislu, ki ju je za naš prostor priredil Gabrovec (1964-1965, 34 s). Posebne študije o trortasti fibuli za naše področje do danes še ni; obravnavane so le parcialno v okviru drugih del.

Lo Schiavova je v svojem delu o liburnsko-jadropski skupini (1970, 437 ss) razdelila trortaste fibule na tipe, in sicer:

1. Tip A kot Grottazzolina, ki ima masiven lok, C-presek noge z okrašeno ali neokrašeno zgornjo ploskvijo ter raven razčlenjen zaključek z gumbom.

2. Tip B ima masiven lok, okrašen s prečnimi tanjšimi rebri, C-presek noge z okrašeno zgornjo ploskvijo in dvignjenim zaključkom z dvojnimi gumbi.

3. Tip C zastopajo fibule z masivnim sedlasto oblikovanim lokom.

4. Tip D so manjše fibule z masivnim lokom, C-presekom noge in dvignjenim razčlenjenim zaključkom.

5. Tip Vinica so večje fibule z masivnim lokom, C presekom noge in okrašeno zgornjo ploskvijo. Noga se zaključuje z dvignjeno obrazno masko.

6. Fibule z razcepljeno nogo,

7. Fibule tipa Brezje s čašastimi gumbi na loku in dvignjenim zaključkom noge z rozetko.

V okviru tipov obstajajo razne variante.

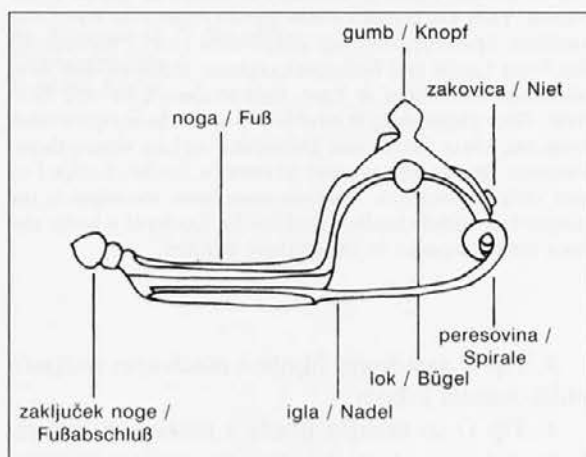
Tudi von Eles Masijeva (1986, 141 s, 156 s, 206 s, t. 110, 118, 160) loči znotraj trortastih fibul dve skupini: čolničaste fibule in sanguisuga fibule z dolgo nogo. Čolničaste trortaste fibule so opredeljene kot fibule s tremi gumbi na loku. V skupini dolgonožnih sanguisuga fibul pa so trortaste fibule označene kot dolgonožne, ki imajo poleg

¹ Članek je prirejena diplomska naloga iz prazgodovinske arheologije na Oddelku za arheologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani pri prof. dr. Bibi Teržan, ki se ji zahvaljujem za strokovno pomoč in vzpodbudo. Naloga je bila zaključena leta 1993, zato ni upoštevana novejša literatura.

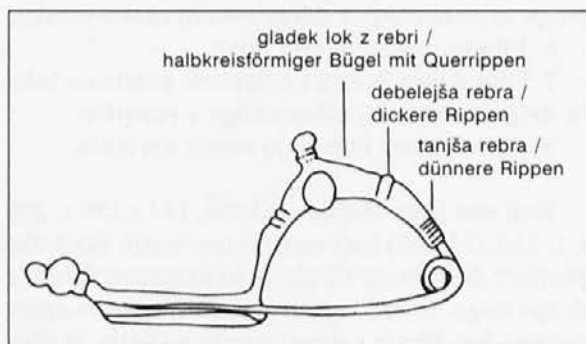
gumbov še ptičke na loku, in dolgonožne sanguisuga fibule s tremi gumbi na loku. Pri slednjih obstajata dve varianti, ki se razlikujeta po preseku na sredini zgornjega dela loka, in sicer: a ima debelejši čolničast presek in b varianta ima masiven presek.

Tudi Bader (1983, 112 s, t. 36) opredeljuje trortaste fibule kot čolničaste s tremi gumbi na loku in v dveh variantah. A varianta ima tri gumbe na okrašenem loku in pravokotno nogo in b varianta ima ovalen neokrašen lok s tremi gumbi, C-presekom noge in dvignjenim zaključkom.

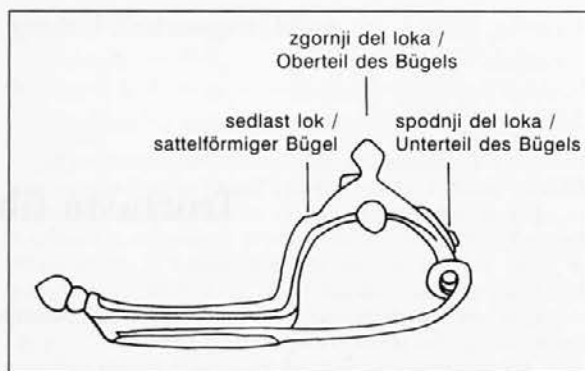
Ta raznolika in nepopolna obravnava trortastih fibul je vzrok, da sem se lotila podrobnejše obdelave teh fibul. Članek temelji na objavah² in muzejskih zbirkah v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani (NMS Ljubljana), Dolenjskem muzeju v

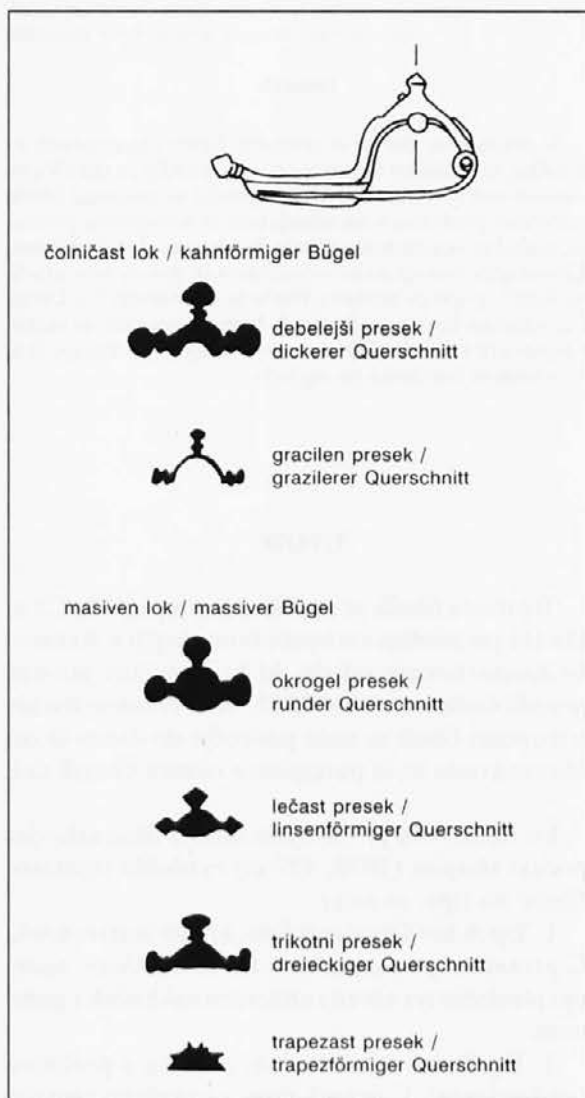
Sl. 1: Osnovni deli trortaste fibule.
Abb. 1: Grundelemente der Dreiknopffibeln.

Sl. 2: Gladek lok trortaste fibule.
Abb. 2: Dreiknopffibeln mit halbkreisförmigem Bügel.

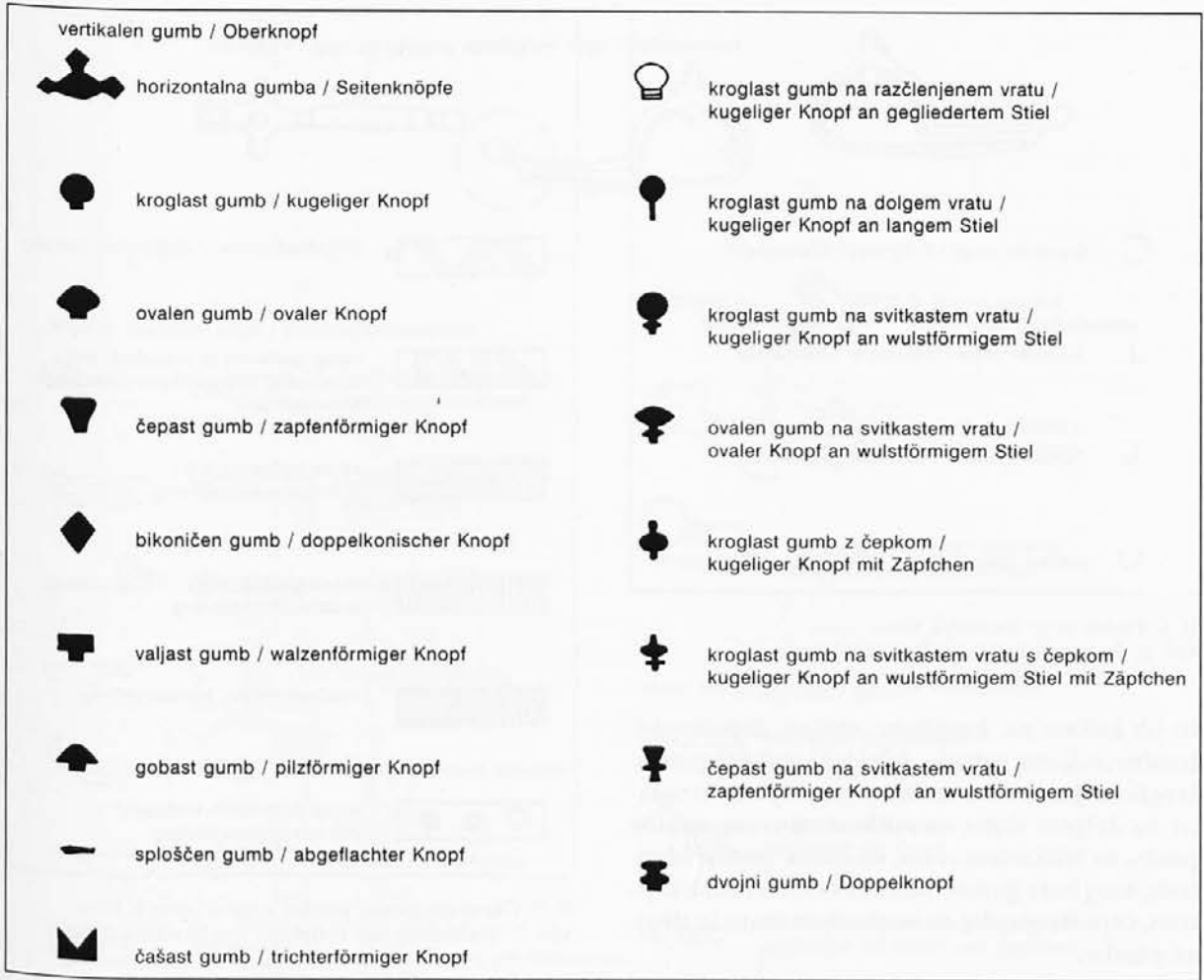

Sl. 3: Sedlast lok trortaste fibule.
Abb. 3: Dreiknopffibeln mit sattelförmigem Bügel.

Sl. 4: Presek loka trortastih fibul na sredini zgornjega dela.
Abb. 4: Bügelquerschnitt der Dreiknopffibeln am Scheitel.

² Upoštevala sem tudi tiste trortaste fibule od drugod, ki so mi bile dostopne po literaturi. Pri objavah je za nekatere fibule na razpolago le slaba fotografija ali risba, zato je uvrstitev teh fibul k posamezni vrsti ali inačici potrebno jemati s pridržkom. Zagotovo, da bodo potrebne še korekture sedanjih ugotovitev.

Sl. 5: Oblike vertikalnih in horizontalnih gumbov na loku trortastih fibul.

Abb. 5: Formen der Ober- und Seitenknöpfe (oder der vertikalen und horizontalen Knöpfe) am Bügel der Dreiknopffibeln.

Novem mestu (DM Novo mesto), Notranjskem kompleksnem muzeju v Postojni (NM Postojna), Goriškem muzeju Nova Gorica (GM Nova Gorica), Posavskem muzeju v Brežicah (PM Brežice) in Belokranjskem muzeju v Metliki (BM Metlika).³

OPIS TRORTASTIH FIBUL

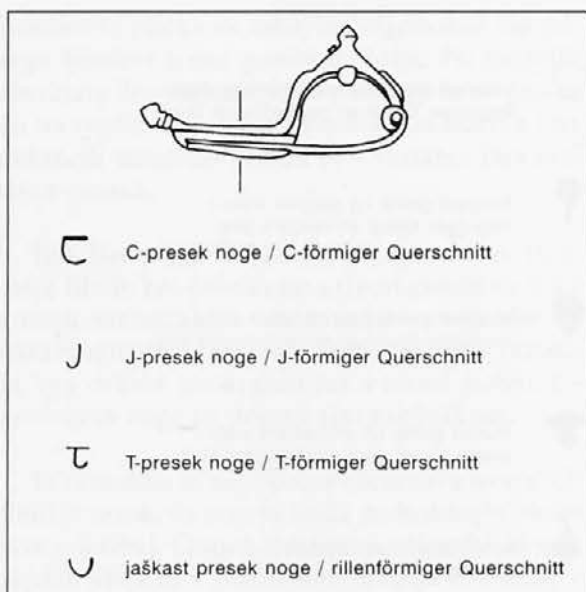
Trortasta fibula ima sedem osnovnih delov: lok, gumb oz. gumbe, nogo, zaključek noge, zakovico, peresovino in iglo (sl. 1). Lok je polkrožne oblike s tremi gumbi na zgornjem delu. Na spodnjem delu prehaja lok v peresovino, ki je ulita skupaj z lokom ali pa je na lok pripeta z zakovico. Zakovica ni sekundarno popravilo, temveč je prvotno peresovina na ta način pritrjena na lok,

tako da gre za originalno izdelavo fibul. Peresovina daje igli prožnost in se zatika na nogi. Drugi del loka prehaja v dolgo nogo, ki se končuje z ravnim ali dvignjenim zaključkom.

Polkrožni lok trortastih fibul je gladek ali sedlasto oblikovan (sl. 2, 3). Gladki lok je lahko okrašen s tanjšimi ali debelejšimi prečnimi rebri na zgornjem in spodnjem delu; sedlasti lok pa nima reber in je na sredini odebeljen. Presek loka na sredini zgornjega dela je lahko čolničast ali masiven (sl. 4). Čolničasti lok ima gracilno ali debelejšo obliko preseka, medtem ko je masivni lok v preseku okrogel, lečast, trikoten ali trapezast.

Trije gumbi trortastih fibul so na sredini zgornjega dela loka (sl. 5). Horizontalna gumba sta postavljena na loku ob strani, tretji vertikalni gumb je na sredini zgornjega dela loka. Glede na obli-

³ Zahvaljujem se kolegom v naštetih muzejih, ki so mi omogočili študij trortastih fibul: Nevi Trampuž-Orel (NMS Ljubljana), Borutu Križu (DM Novo mesto), Almi Bavdek (NM Postojna), Beatrice Trkman-Žbona (GM Nova Gorica) in Urošu Bavcu (PM Brežice).

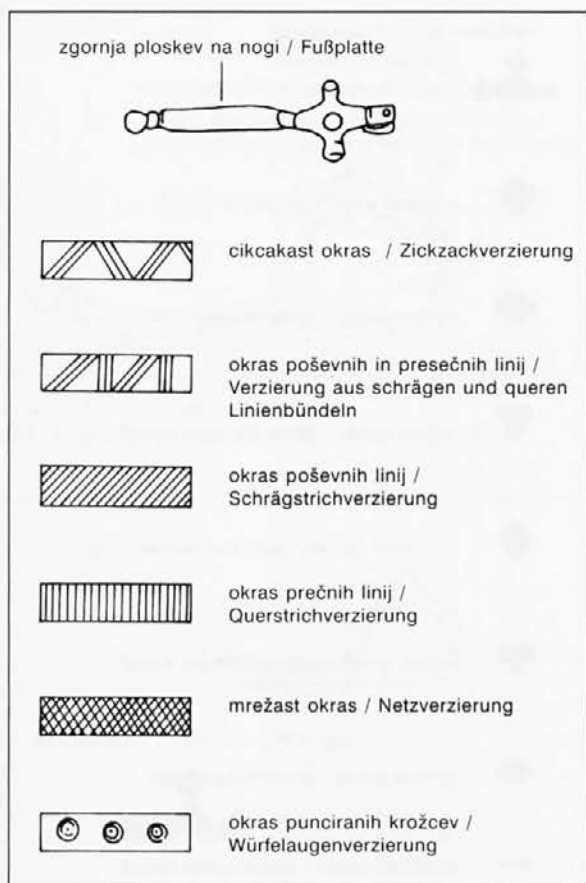
Sl. 6: Presek noge trortastih fibul.

Abb. 6: Fußquerschnitt der Dreiknopffibeln.

ko jih ločimo na: kroglaste, ovalne, čepaste, bikonične, valjaste, gobaste, sploščene, čašaste gumbе, kroglaste gumbе na razčlenjenem vratu, kroglaste na dolgem vratu, na svitkastem vratu, ovalne gumbе na svitkastem vratu, kroglaste gumbе s čepkom, kroglaste gumbе na svitkastem vratu z čepkom, čepaste gumbе na svitkastem vratu in dvojne gumbе.

Trortaste fibule imajo dolgo nogo z različnimi preseki, in sicer: C-, J-, T- in jaškasti presek (sl. 6). Noge s C- ali T-presekom imajo lahko zgornjo ploskev tudi okrašeno (sl. 7). Okras je v obliki cikcaka, kombinacije poševnih in prečnih linij, poševnih linij, prečnih linij, mreže in punciranih krožcev.

Noga trortastih fibul se zaključuje v obliki dvignjenega ali ravnega zaključka (sl. 8). Fibule, ki imajo dvignjen zaključek noge, se ta najpogosteje konča z različno oblikovanim razčlenjenim gumbom. Zaključki dvignjenih nog so v obliki: malega, čašastega, srčastega gumba, gumba z jezičkom, križastega gumba, z grebenčkom, z rozetko, z dvojno rozetko, gumba z obrazno masko in razčlenjenega dvojnega gumba. Ravni zaključki noge trortastih fibul so lahko: razčlenjeni, razčlenjeni z gumbom, razčlenjeni z gumbom in čepkom ali imajo en sam gumb.

Sl. 7: Okras na zgornji ploskvi noge trortastih fibul.

Abb. 7: Verzierung der Fußplatte der Dreiknopffibeln.

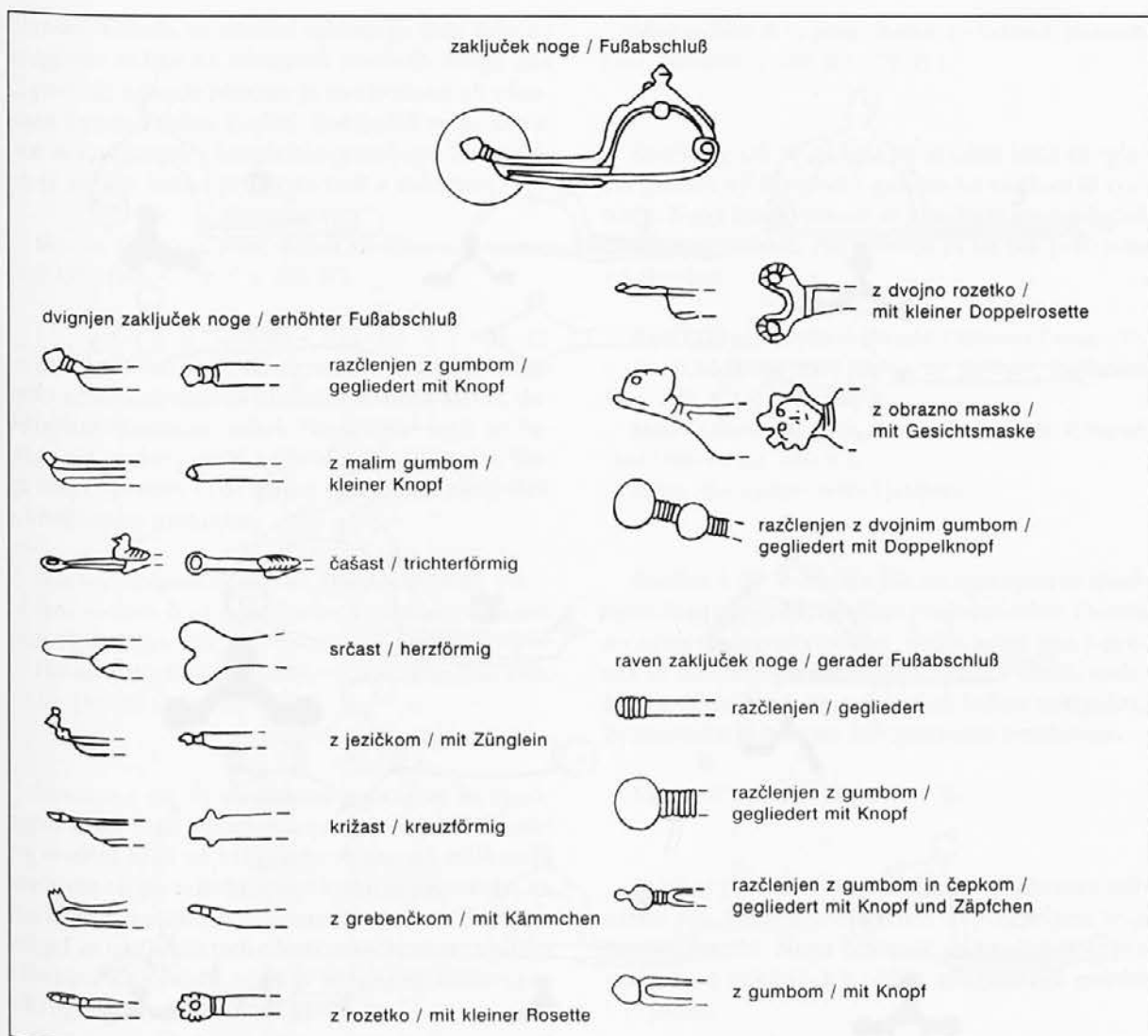
Na osnovi zgoraj navedenih značilnosti se trortaste fibule delijo na enajst vrst,⁴ ki se med seboj ločijo po obliki loka, po obliki noge in po zaključku noge. Vrste se delijo v inačice, ki se med seboj razlikujejo po obliki in okrasu. Samosvojo inačico predstavljajo tudi posamezne fibule, ki so specifične ali po svoji obliki ali po okrasu.

RAZDELITEV TRORTASTIH FIBUL S SEZNANOM NAJDIŠČ

Trortaste fibule so razdeljene glede na obliko loka, obliko noge in zaključka noge v enajst vrst, ki so označene z rimskimi številkami. Vrste so nadalje razdeljene v inačice, ki so označene s črkami in imajo podrobnejši opis. Na koncu opisa inačic je abecedni seznam najdišč in literature.⁵

⁴ Fibule sem razdelila na vrste in inačice, podobno kot pri certoški fibuli Teržanova (1976, 318 ss). Zgledovala sem se tudi po sistemu razdelitve, kakršno uporablja Mansfeld za fibule iz Heuneburga (Mansfeld 1973, 3 ss).

⁵ Fibule, ki so v sklopu grobnih celot, imajo oznako G, fibule brez grobne celote imajo oznako B in brez oznake so fibule, za katere ni zadostnih podatkov. Z oznako: prim. (primerek) je navedeno poznano število fibul iz posameznega najdišča.

Sl. 8: Zaključek noge trortastih fibul.

Abb. 8: Fußabschluß der Dreiknopffibeln.

I. vrsta

Glavna značilnost trortastih fibul prve vrste je, da imajo polkrožni lok, ki ima na sredini zgornjega dela čolničast presek z debelejšo ali gracilnejšo obliko.

Glede na to kako so združene posamezne značilnosti v eni fibuli, se vrsta deli na inačice od a do j.

Inačica a (sl. 9: a) ima zgornji in spodnji del loka okrašen z drobnimi prečnimi rebri. Na sredini zgornjega dela loka so trije kroglasti gumbi z čepkom. Noga ima C-presek in raven zaključek razčlenjen z gumbom in čepkom.

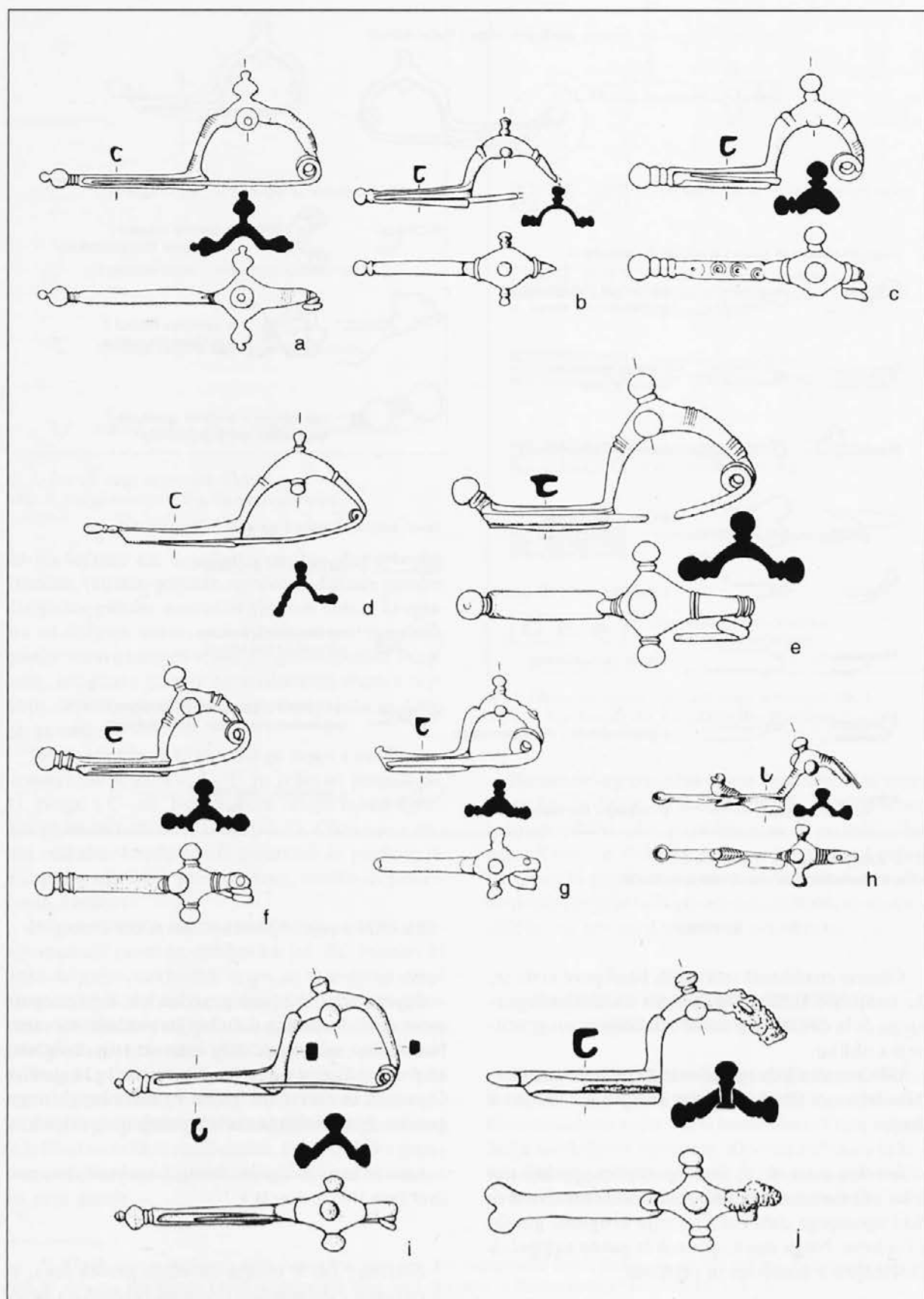
Most na Soči: G - 2 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 193: A 1; 241: A 5.

Este: G - 1 prim., Eles Masi 1986, t. 110: 1312.

Inačica b (sl. 9: b) ima gracilen lok, ki je na zgornjem delu okrašen z debelejšim prečnim rebrom. Na sredini zgornjega dela loka so trije kroglasti ali čepasti gumbi na svitkastih vratovih. Noga ima C-presek in raven zaključek v obliki kroglastega gumba. Peresovina je na lok pritrjena z zakovico.

Most na Soči: G - 1 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 144: D 3.

Inačica c (sl. 9: c) ima debelejši presek loka, ki je okrašen z debelejšim prečnim rebrom na zgornjem delu in z večjim številom drobnih reber na spodnjem delu loka. Lok je lahko tudi sedlasto ob-

Sl. 9: Fibule I. vrste, inačice: a-j.

Abb. 9: Fibeln vom Typ I, Varianten: a-j.

likovan. Gumbi na sredini zgornjega dela loka so kroglaste oblike na svitkastih vratovih. Noga ima C-presek; zgornja ploskev je neokrašena ali okrašena s punciranimi krožci. Zaključek noge je raven in razčlenjen s kroglastim gumbom. Peresovina je na lok lahko pritrjena tudi z zakovico.

Most na Soči: G - 2 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 179: C 1; 192: D 1.

Inačica d (sl. 9: d) ima gracilen lok, ki je okrašen z enim debelejšim prečnim rebrom ali več debelejšimi prečnimi rebri. Na sredini loka so čepasti ali ovalni gumbi na svitkastih vratovih. Noga ima C-presek in dvignjen razčlenjen zaključek s kroglastim gumbom.

Magdalenska gora: G - 1 prim., Hencken 1978, fig. 174: c.

Most na Soči: G - 1 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 223: A 3.

Podvarcis (Sv. Peter ob Nadiži): - 1 prim., Eles Masi 1986, t. 110: 1312 A.

Inačica e (sl. 9: e) ima na zgornjem in spodnjem delu loka debelejša prečna rebra. Gumbi na sredini loka so kroglaste oblike na svitkastih vratovih ali pa celo kroglaste oblike prav tako na svitkastih vratovih z čepkom. Noga ima T- ali C-presek in ima lahko tudi cikcakasto okrašeno zgornjo ploskev. Zaključek noge je dvignjen, razčlenjen s kroglastim ali dvojnim gumbom.

Bitnje: G - 1 prim., Gabrovec 1974, t. 7: 3.

Kobarid: 2 prim., Gabrovec 1977, t. 4: 8.

Most na Soči: 4 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 150: C 1; 193: A 2,3; 197: A 4.

Stična: 1 prim., NMS Ljubljana.

Tržišče pri Dolenji vasi: 2 prim., Guštin 1979, t. 18: 10,12.

Inačica f (sl. 9: f) ima na zgornjem delu loka okras debelejših prečnih reber. Gumbi na sredini loka so kroglasti, čepasti ali kroglasti na svitkastih vratovih. Noga ima C-presek in ima zgornjo ploskev okrašeno s cikcakastim ali prečnim okrasom. Noga ima dvignjen zaključek z razčlenjenim kroglastim gumbom. Peresovina je na lok pritrjena z zakovico.

Most na Soči: G - 2 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 186: B 1; 225: D 1.

Inačica g (sl. 9: g) ima na sredini loka kroglaste gumbe ali kroglaste gumbe na svitkastih vratovih. Noga ima C-presek in ima dvignjen zaključek z malim gumbom. Peresovina je na lok pritrjena z zakovico.

Este: G - 4 prim., Chieco Bianchi, Calzavara Capus 1985, t. 178: 51,52,53,54.⁶ (Frey 1969, t. 26: 22,23,24, 25,26; Eles Masi 1986, t. 160: 2086,2087).

Most na Soči: G - 1 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 253: B 2.

Stična: G - 2 prim., NMS Ljubljana.

Inačica h (sl. 9: h) ima lok na zgornjem in spodnjem delu okrašen s tanjšimi prečnimi rebri. Gumbi na njem so čepaste oblike, dolga noga ima J-presek in ima na zgornjem delu okras v obliki sedečega ptička. Noga ima dvignjen čašast zaključek. Peresovina je bila na lok pritrjena z zakovico.

Vače: G - 1 prim., Stare 1955, t. 32: 2.

Inačica i (sl. 9: i) ima sedlasto oblikovan čolničast lok. Na njegovi sredini so postavljeni trije čepasti gumbi. Noga ima jaškast presek in raven razčlenjen zaključek v obliki kroglastega gumba z čepkom.

Tržišče pri Dolenji vasi: 1 prim., Guštin 1979, t. 18: 8.

Inačica j (sl. 9: j) ima na sredini loka kroglaste gumbe na svitkastih vratovih, od katerih je vertikalni zakovan skozi lok. Noga ima C-presek in dvignjen srčast zaključek.

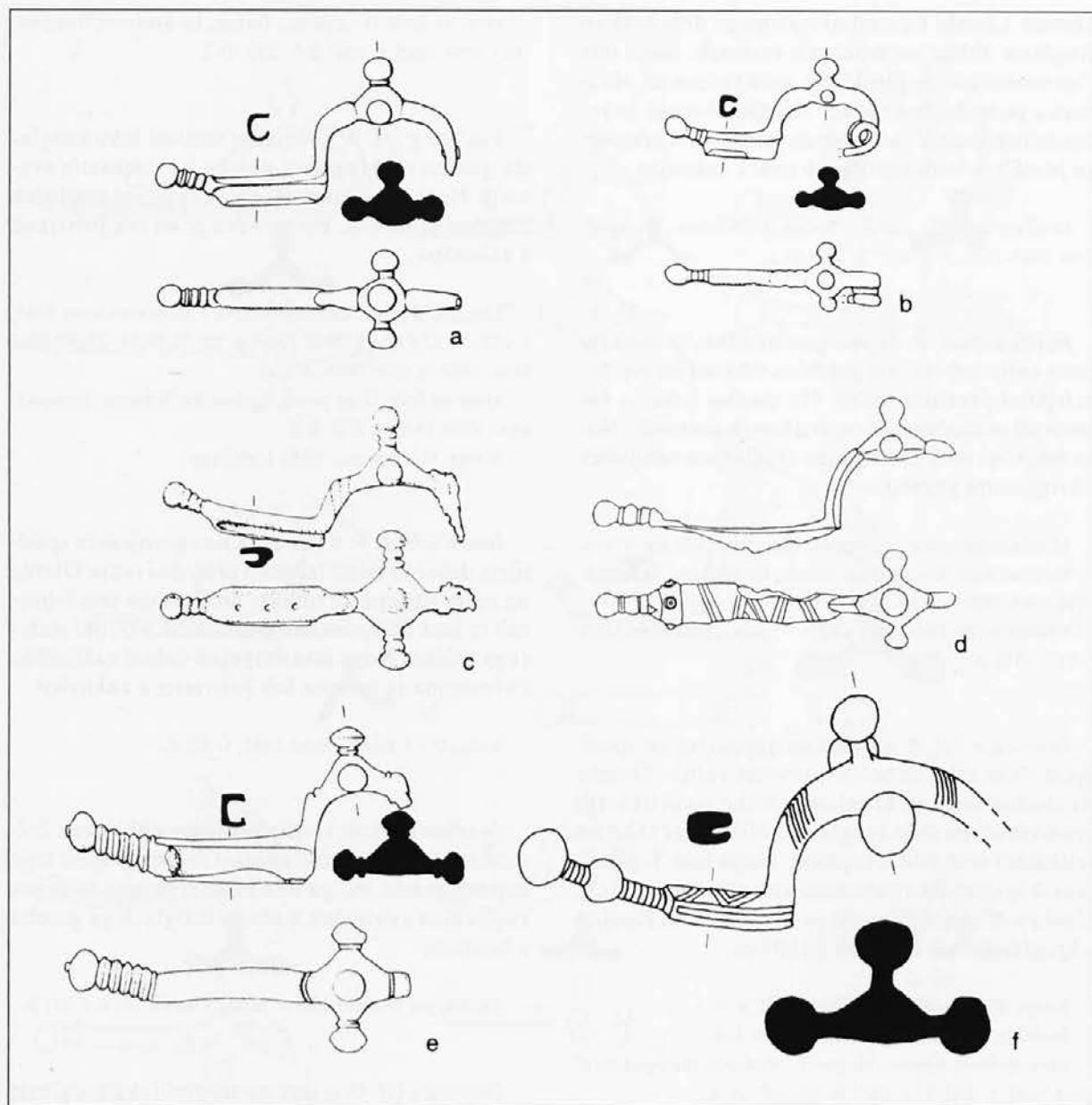
Tržišče pri Dolenji vasi: 1 prim., Guštin 1979, t. 18: 11.

Fragmenti I. vrste

Kobarid: B - 1 prim., Gabrovec 1977, t. 4: 5.

Magdalenska gora: G - 1 prim., Hencken 1978, fig. 167: C.

⁶ Pod številko 53 je narisana močno poškodovana trortasta fibula z votlim lokom. Po vsej verjetnosti je tukaj prišlo do nedoslednosti pri risanju le-te, saj v drugih objavah tega groba ne zasledimo take fibule, pa tudi drugje ni zaslediti trortaste fibule z votlim lokom.

Sl. 10: Fibule II. vrste, inačice: a-f.

Abb. 10: Fibeln vom Typ II, Varianten: a-f.

Most na Soči: G - 6 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 178: F 1; 192: A 1; 210: G 2; 225: A 1; 238: B 2,3.

Podzemelj: B - 1 prim., Dular 1978, t. 3: 6.

Santa Cristina: - 1 prim., Eles Masi 1986, t. 110: 1311.

Stična: G - 1 prim., Wells 1981, fig. 185.

Vače: G - 1 prim., Stare 1955, t. 32: 8.

II. vrsta

Tortaste fibule druge vrste imajo polkrožni masivni lok in dolgo nogo z dvignjenim zaključkom.

Glede na to, kako so posamezne značilnosti združene v eni fibuli, sem jih razdelila na inačice od a do f.

Inačica a (sl. 10: a) ima na sredini loka okrogel presek in gumbi na njem so najpogostejše kroglasti, redkeje kroglasti ali ovalni na svitkastih vratovih. Noga ima C-presek z neokrašeno zgornjo ploskvijo, lahko pa je tudi okrašena s cikcakastim okrasom ali punciranimi krožci. Zaključek noge je: ali dvignjen razčlenjen s kroglastim gumbom ali dvignjen razčlenjen z dvojnimi gumbom ali dvignjen razčlenjen z ovalnim gumbom.

Peresovina je lahko na lok pritrjena tudi z zakovico.

Bitnje: G - 3 prim., Gabrovec 1974, t. 7: 6,7; 2: 15.

Grottazzolina: G - 3 prim., Annibaldi 1960, Fig. 5: 6; 23: 29.

Ivanec pri Družinski vasi: G - 1 prim., Dular 1991, t. 4: 1.
Kobarid: 2 prim., Gabrovec 1977, t. 4: 9 in GM Nova Gorica.

Kompolje: G - 1 prim., Drechsler-Bižič 1961, t. 6: 3.

Most na Soči: G - 6 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 276: C 1; 159: C 3; 231: A 1,2. Marchesetti 1893, t. 29: 3; 16: 6.

Oliveto Citra: G - 1. prim., Marzullo 1930, fig. 9.

Prozor: - 1 prim., Ljubič 1889, t. 21: 100.

Inačica b (sl. 10: b) je podobna inačici a, le da je manjša. Lok je na zgornjem delu okrašen s prečnim rebrom in ima na sredini lečast presek. Gumbi na loku so kroglasti, kroglasti na razčlenjenih vratovih ali ovalni. Noga ima C-presek z neokrašeno ali cikcakasto okrašeno zgornjo ploskvijo. Zaključek noge je dvignjen, razčlenjen s kroglastim gumbom. Peresovina je na lok lahko pripeta tudi z zakovico.

Belmonte: 1 prim., Duhn-Messerschmidt 1939, t. 34: 2.

Most na Soči: G - 5 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 63: A 2; 213: A 5; 218: F 1; 228: B 3; 233: A 4.

Inačica c (sl. 10: c) ima zgornji del loka okrašen s prečnimi rebri. Presek na sredini loka je trikotne oblike. Gumbi na loku so kroglasti ali kroglasti na svitkastih vratovih. Noga ima C-presek; zgornja ploskev je okrašena s cikcakastimi vrezi ali punciranimi krožci. Zaključek noge je dvignjen in razčlenjen s kroglastim gumbom ali jezičkom.

Grottazzolina: G - 16 prim., Annibaldi 1960, fig. 5: 6; 7: 28; 23: 29; 27: 5; 29: 6; 22.

Metlika: G - 1 prim., PM Metlika, (Križ 1991).

Prozor: 2 prim., Lo Schiavo 1970 t. 6: 1; Ljubič, 1889, t. 20: 97.

Vinica: 2 prim., *Treasures of Carniola*, t. 11: 104; 17: 89. (Gabrovec 1966, t. 14: 3; Ložar 1934, t. 6: 4).

Inačica d (sl. 10: d) ima lečast presek na sredini zgornjega dela loka. Gumbi na njem so kroglasti. Noga ima C-presek; zgornja ploskev je cikcakasto okrašena in se na koncu zaključuje s tre-

mi očesci. Dvignjen zaključek noge je razčlenjen s kroglastim gumbom.

Dragatuš: G - 1 prim., Spitzer 1973, t. 17: 2.

Inačica e (sl. 10: e) ima na zgornjem delu loka prečna rebra in na sredini trikotni presek. Gumbi so ovalne oblike na svitkastih vratovih. Noga ima C-presek in ima dvignjen zaključek, ki je razčlenjen s kroglastim gumbom.

Ancona, Picenum: 1 prim., Randall-MacIver 1927, t. 26: 1.

Trnovo pri Ilirski Bistrici: G - 1 prim., NM Postojna.

Tržišče pri Dolenji vasi: 1 prim., Müllner 1900, t. 22: 11. (Guštin 1979, t. 18: 13).

Inačica f (sl. 10: f) ima zgornji del loka okrašen s tanjšimi prečnimi rebri in je na sredini trikotnega preseka. Gumbi na loku so kroglaste oblike na dolgih vratovih. Noga ima C-presek in cikcakasto okrašeno zgornjo ploskev. Dvignjen zaključek je razčlenjen z dvema kroglastima gumboma.

Kompolje: G - 5 prim., Drechsler-Bižič 1987, t. 44: 15; Vejevoda 1961, t. 3: 3; Bakarič 1989, t. 3: 1; Drechsler-Bižič 1961, t. 4: 2; Lo Schiavo 1970, t. 4: 2, 5.

Prozor: G - 1 prim., Drechsler-Bižič 1972-1973, t. 30: 4.

Fragmenti II. vrste

Bitnje: G - 3 prim., Gabrovec 1974, t. 4: 3,4,20.

Cortona: 1 prim., Guzzo 1972, t. 4: B 1.

Koritnica ob Bači: G - 1 prim., Kos 1973, t. 4: 12.

Kaptol pri Slavonki Požegi: G - 2 prim., Vinski-Gasparini 1987, t. 20: 13,14; sl. 13: 8,9.

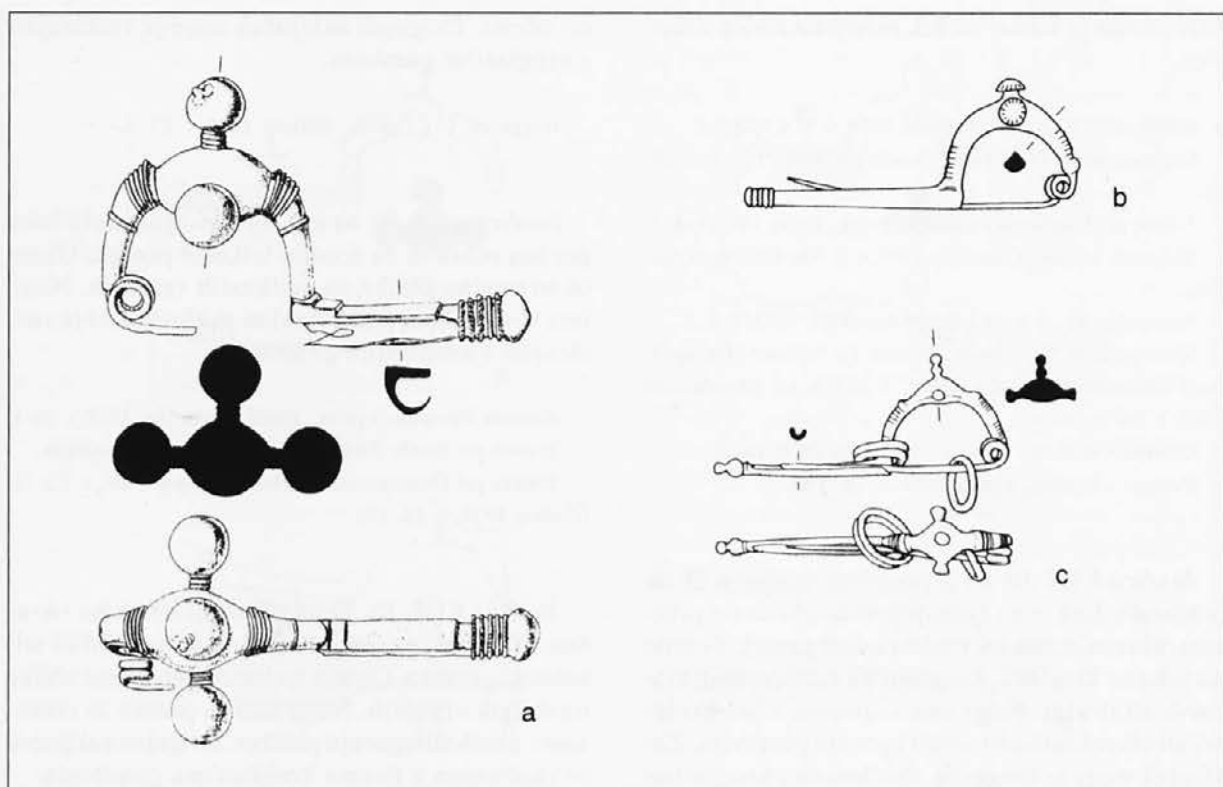
Magdalenska gora - 1 prim., NMS Ljubljana.

Most na Soči: G - 2 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 21: C 4; 192: A 2.

III. vrsta

Značilnost tretje vrste trortastih fibul je, da imajo masiven polkrožni lok in dolgo nogo z ravnim zaključkom. Razdeljene so na inačice od a do c.

Inačica a (sl. 11: a) zastopajo večje fibule. Lok je na sredini zgornjega dela okroglega preseka in okrašen s prečnimi rebri. Gumbi na loku so kroglasti na razčlenjenih vratovih. Noga ima C-presek z neokrašeno ali okrašeno zgornjo ploskvijo. Okrašena zgornja ploskev ima lahko cikca-

Sl. 11: Fibule III. vrste, inačice: a-c.

Abb. 11: Fibeln vom Typ III, Varianten: a-c.

kast okras ali okras poševnih linij. Zaključek noge je raven, razčlenjen s kroglastim gumbom. Pri primerku z Libne je bila peresovina na lok pripeta z zakovico.

Libna: B - 1 prim., Guštin 1976, t. 67: 13.

Podzemelj: B - 1 prim., Dular 1978, t. 3: 2.

Stična: G - 2 prim., Gabrovec 1974, sl. 7: 4, NMS Ljubljana.

Družinska vas: - 1 prim., Stare 1973, t. 60: 17. (Müllner 1900, t. 22: 12.).

Inačica b (sl. 11: b) ima na spodnjem delu loka tanjša prečna rebra. Presek je na sredini zgornjega dela loka lečast. Gumbi na njem so gobaste oblike. Noga ima J-presek. Zaključek noge je raven razčlenjen ali dvignjen z gumbom.

Libna: G - 1 prim., Guštin 1976, t. 11: 6.

Fabriano: Lollini 1976, t. 6: 7.

Inačica c (sl. 11: c) ima na zgornjem in spodnjem delu loka tanjša rebra. Na sredini zgornjega dela loka ima lečast presek. Gumbi na njem so čepasti, kroglasti na svitkastih vratovih ali kro-

glasti z čepkom. Noga ima jaškast presek. Zaključek noge je raven s kroglastim gumbom ali z dvojnimi gumbom. Peresovina je bila pri fibuli iz Šmarjete na lok pripeta z zakovico.

Inačica c III. vrste je sorodna inačici a I. vrste, le da ima slednja čolničast presek loka. Sorodna je tudi XI. vrsti, ki ima na loku dva stilizirana ptička.

Mlada vina: G - 1 prim., Dular 1991, t. 20: 3.

Most na Soči: G - 1 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 221: C 1.

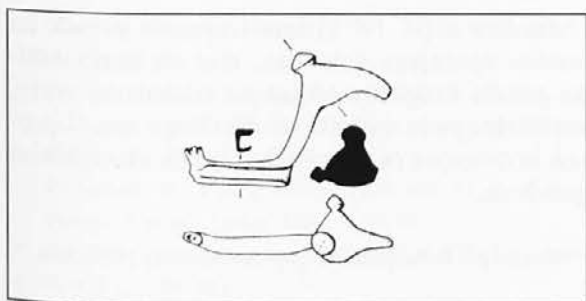
Fragmenti III. vrste

Stari grad nad Podbočjem: 1 prim., NMS Ljubljana.

Neznano najdišče: 1 prim., Eles Masi 1986, t. 118: 1454.

IV. vrsta

V četrti vrsti (sl. 12: a) so fibule s trikotnim presekom na sredini zgornjega dela loka. Gumbi na njem so ovalne oblike, vertikalni je nagnjen proti nogi. Noga ima C-presek in dvignjen zaključek z grebenčkom.

Sl. 12: Fibule IV. vrste.
Abb. 12: Fibeln vom Typ IV.

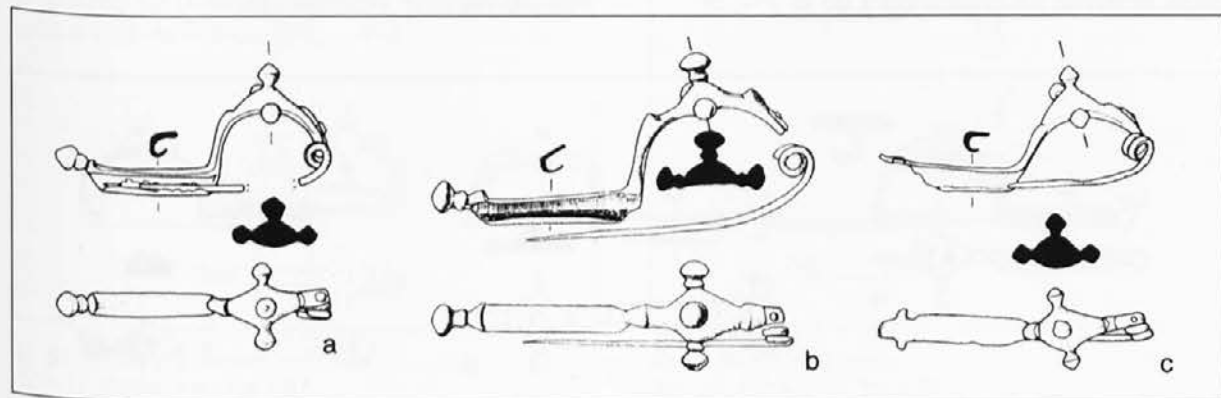
Most na Soči: G - 1 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 154: A 5.

V. vrsta

Fibule pete vrste imajo masiven lok, ki je sedlasto oblikovan in se na sredini odebeli. Gumbi na sredini loka so različnih oblik, noga ima C-presek z dvignjenim zaključkom. Peta vrsta fibul se glede na to, kako so posamezne značilnosti združene v eni fibuli deli na tri inačice - od a do c.

Inačica a (sl. 13: a) ima na sredini sedlastega loka lečast presek. Gumbi na loku so večinoma čepaste, bikonične, ovalne in kroglaste oblike. V nekaterih primerih so tudi kroglasti ali ovalni na svitkastih vratovih. Noga ima C-presek; zgornja ploskev je okrašena s cikcakastim okrasom ali z okrasom poševnih in prečnih črt ali je neokrašena. Zaključek noge je dvignjen in razčlenjen s kroglastim, ovalnim ali bikoničnim gumbom. Peresovina je v več primerih pritrjena na lok z zakovico.

Brezje pri Trebelnem: G - 1 prim., Kromer 1959a, t. 17: 13.
Cloz: 1 prim., Lunz 1976, t. 42: 8.

Sl. 13: Fibule V. vrste, inačice: a-c.
Abb. 13: Fibeln vom Typ V, Varianten: a-c.

Este: G - 2 prim., Eles Masi 1986, t. 160: 2090,2089.
Libna: G - 2 prim., Guštin 1976, t. 5: 15; 58: 2.
Male Brusnice: G - 1 prim., Teržan 1974, t. 1: 8.
Metlika: G - 3 prim., BM Metlika, (Križ 1991).
Mlada vina: G - 1 prim., Dular 1991, t. 27: 4.
Most na Soči: G - 12 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 60: A 12; 68: C 1; 81: I 3; 82: D 4; 103: B 2; 130: A 6; 131: D 1; 148: C 1; 187: C 1; 193: B 5; 196: B 2; 251: D 1.
Nezakcij: 1 prim., Amoroso 1889, t. 7: 8 in G - 1 prim., Gabrovec, Mihovilič 1987, t. 32: 8; sl. 17: 7.
Nin: G - 1 prim., Batović 1965, t. 16: 5. (Batović 1962, 38; Batović 1987, sl. 20: 11; Stare 1970, t. 2: 1.)
Nonsberg: 1 prim., Lunz 1976, t. 44: 7.
Oradea: 1 prim., Bader 1983, t. 36: 353.
Podzemelj: G - 9 prim., Barth 1969, t. 3: 3; 5; 8; 9; 8; 15; 1,4,6; 33: 3; 39: 3; 42: 10 in B - 6 prim., Dular 1978, t. 2: 12,15,16; 3: 3,4,5.
Sanzeno: 1 prim., Eles Masi 1986, t. 160: 2100. (Lunz 1976, t. 38: 5).
Stična: - 1 prim., NMS Ljubljana.
Šmarjeta: 2 prim., Stare 1973, t. 19: 25,26
Tržišče pri Dolenji vasi: 1 prim., Guštin 1979, t. 18: 9.
Neznano najdišče: 2 prim., Eles Masi 1986, t. 160: 2088,2094.

Inačica b (sl. 13: b) ima trikotni presek na sredini sedlastega loka. Gumbi na njem so kroglasti, ovalni ali ovalni na svitkastih vratovih. Noga ima C-presek in dvignjen razčlenjen zaključek z ovalnim ali kroglastim gumbom. Peresovina je na lok pritrjena tudi z zakovico.

Magdalenska gora: G - 2 prim., Hencken 1978, fig. 261: j; NMS Ljubljana.
Prozor: 1 prim., Lo Schiavo 1970, t. 6: 2.
Šmarjeta: 1 prim., Stare 1973, t. 19: 30.
Vače: G - 1 prim., Stare 1955, t. 32: 7.
Velike Malence: B - 1 prim., Stare 1960-1961, t. 10: 7.
Neznano najdišče, Japova gomila: 1 prim., NMS Ljubljana.

Inačica c (sl. 13: c) ima na sredini zgornjega dela loka lečast presek. Gumbi na loku so biko-nične oblike. Noga ima C-presek in dvignjen križast zaključek. Peresovina je na lok pripeta z zakovico.

Magdalenska gora: - 1 prim., NMS Ljubljana.

Most na Soči: G - 1 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 100: A 2.

Podzemelj: G - 2 prim., Barth 1969, t. 1: 5,6.

Stična: G - 1 prim., NMS Ljubljana.

Fragmenti V. vrste

Ancona: 1 prim., Randall-MacIver 1927, t. 26: 1.

Arezzo: 1 prim., Guzzo 1972, t. 4: B 1.

Brezje pri Trebelnem: G - 1 prim., Kromer 1959a, t. 8: 8.

Este: G - 1 prim., Eles Masi 1986, t. 160: 2097.

Hallstatt: G - 1 prim., Kromer 1959b, t. 55: 6.

Magdalenska gora: 2 prim., NMS Ljubljana.

Most na Soči: G - 6 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 16: A 4; 165: A 3; 197: C 3; 269: 22,23,24.

Orvieto: 1 prim., Guzzo 1972, t. 4: B 1.

Pod pri Bugojnu: 1 prim., Čović 1987, t. 52: 23.

Podzemelj: G - 2 prim., Barth 1969, t. 2: 5; 5: 6 in B - 2 prim., Dular 1978, t. 2: 10; 3: 10.

Rim: - 1 prim., Montelius 1895-1904-1910, pl. 358: 5.

Smiljan, Gospič: G - 1 prim., Hoffiller 1905, sl. 25: 7.

Stična: 1 prim., NMS Ljubljana.

Šmarjeta: - 7 prim., Stare 1973, t. 19: 27,31,32,34,40; 20: 1; NMS Ljubljana.

Neznano najdišče: - 4 prim., Eles Masi 1986, t. 160: 2091,2092,2093,2095.

VI. vrsta

Fibule šeste vrste imajo sedlasto oblikovan lok, na katerem so čašasti gumbi. Glede na zaključek noge se delijo na inačice od a do c.

Inačica a (sl. 14: a) ima trapezast presek na sredini zgornjega dela loka, kjer sta horizontalna gumba kroglaste oblike na svitkastem vratu, vertikalni pa je v obliki čašice. Noga ima C-presek in dvignjen razčlenjen zaključek s kroglastim gumbom.

Brezje pri Trebelnem: G - 1 prim., Kromer 1959a, t. 6: 9.

Inačica b (sl. 14: b) ima trapezast ali trikotni presek na sredini zgornjega dela loka, kjer sta horizontalna gumba kroglaste ali ovalne oblike na svitkastem vratu; tretji vertikalni gumb pa je v obliki čašice. Noga ima C-presek s cikcak okrasom na zgornji ploskvi. Zaključek noge je dvignjen z dvema rozetkama, med katerima je prostor lahko okrašen z vrezji.

Belmonte: - Lollini 1976, 117 ss; navaja, da so take fibule prisotne tudi v nekropoli Belmonte.

Brezje pri Trebelnem: G - 2 prim., Kromer 1959a, t. 23: 1; 40: 5. (Lollini 1976, 117 ss, t. 9: 3; 14: 13).

Libna: G - 2 prim., Guštin 1976, t. 58: 1; 78: 12.

Magdalenska gora: 1 prim., NMS Ljubljana.

Rapagnano: Lollini 1976, 117 ss; navaja, da so take fibule prisotne tudi v Rapagnanu.

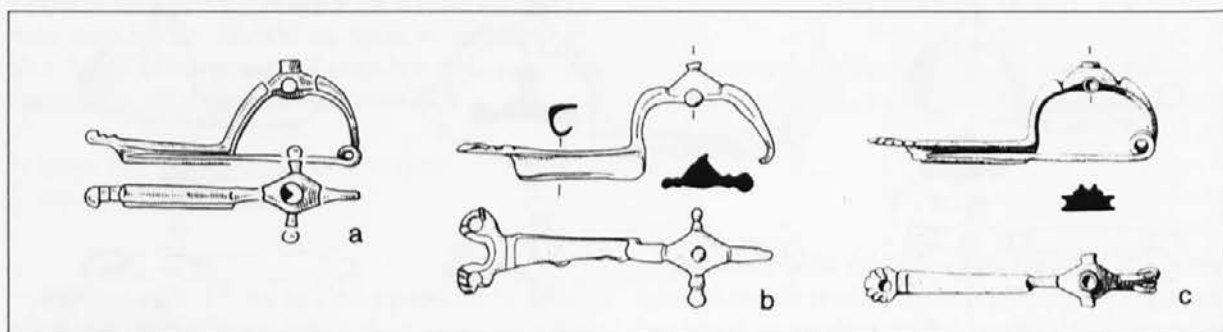
Slepšek: 2 prim., NMS Ljubljana, Bavdek 1988; Müllner 1900, t. 23: 3.

Stična: 1 prim., NMS Ljubljana.

Inačica c (sl. 14: c) ima trapezast presek na sredini zgornjega dela loka. Vsi trije gumbi na loku so v obliki čašic. Noga ima C-presek in dvignjen zaključek z rozetko.

Brezje pri Trebelnem: G - 1 prim., Kromer 1959a, t. 15: 9. (Lollini 1976, t. 9: 4).

Campovalano: Lollini 1976, 117 ss navaja, da so take fibule pojavljajo tudi v Campovalanu.

Sl. 14: Fibule VI. vrste, inačice: a-c.

Abb. 14: Fibeln vom Typ VI, Varianten: a-c.

Libna: B - 2 prim., Guštin 1976, t. 14: 2; 17: 5. Gurlitt 1888, 176, fig. 1.

Novalja, Pag: G - 1 prim., Batovič 1973, t. 103: 3.

Numana: Lollini 1976, 117 ss; navaja, da se pojavljajo take fibule tudi v Numani, Picenum.

Podzemelj: B - 1 prim., Dular 1978, t. 2: 11.

Prozor: 1 prim., Ljubič 1889, t. 21: 99.

Ripač: B - 1 prim., Drechsler-Bižić 1953, sl. 2: 5. (Lo Schiavo 1970, 439 s, t. 28: 11).

Stična: G - 4 prim., Wells 1981, fig. 176: a; 146: g; NMS Ljubljana.

Fragmenti VI. vrste

Brezje pri Trebelnem: G - 1 prim., Kromer 1959a, t. 8: 8.

Libna: G - 5 prim., Guštin 1976, t. 58: 3,4,18; 68: 20; 68: 22.

Velike Malence: B - 1 prim., Stare 1960-1961, t. 10: 5.

Most na Soči: B - 2 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 203: J; 60: A 13.

VII. vrsta

Sedmo vrsto (*sl. 15*) zastopajo manjše ali drobne fibule.⁷ Imajo tanjši polkrožni lok s tankimi rebri na zgornjem delu. Na sredini zgornjega dela loka imajo trikotni preseki. Na njem sta dva horizontalna gumba sploščene oblike, medtem ko je tretji vertikalni in kroglast ali čepast. Noga ima C-presek z neokrašeno ali okrašeno zgornjo ploskvijo. Okrašene ploskve imajo mrežast okras ali okras prečnih črt. Noga ima dvignjen razčlenjen zaključek s kroglastim gumbom.

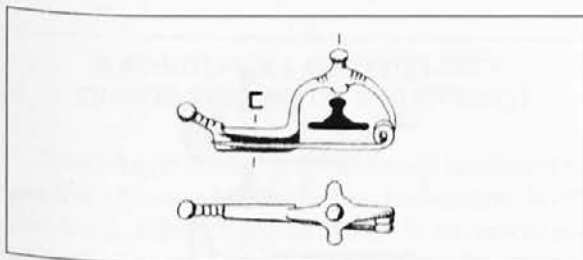
Belmonte: - 1. prim., Dumitrescu 1929, fig. 16: 21.

Brezje pri Tebelnem, Trebnje: G - 1 prim., Kromer 1959a, t. 2: 9.

Colfiorito di Foligno: - 1 prim., Bonomi Ponzi 1986, t. 91.

Drnovo: - 1 prim., NMS Ljubljana.

Dobrava pri Dobrniču, Trebnje: G - 2 prim., Parzinger 1988-1989, t. 30: 9; Stare 1973, t. 11: 1.

Sl. 15: Fibule VII. vrste.
Abb. 15: Fibeln vom Typ VII.

Donja Dolina: - 1 prim., Marič 1964, t. 13: 18.

Jezerine: G - 1 prim., Bižić 1951, 289, sl. 12.

Kosmatec pri Preski: G - 1 prim., Guštin 1974, t. 13: 3.

Most na Soči: G - 8 prim., Marchesetti 1893, t. 16: 7. Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 137: 2-8.

Magdalenska gora: G - 4 prim., Hencken 1978, fig. 4: c; 65: a,b; Bergonzi 1981, t. 2: 11.

Novo mesto-Kandija: G - 1 prim., Knez 1986, t. 18: 9.

Sremska Mitrovica: G - 1. prim., Guštin, Teržan 1975, 194.

Stična: G - 1 prim., NMS Ljubljana.

Vače: G - 2 prim., Stare 1955, t. 32: 5; Teržan 1976, sl. 15: 16.

Vinkov vrh: G - 1 prim., Stare 1964-1965, t. 3: 9.

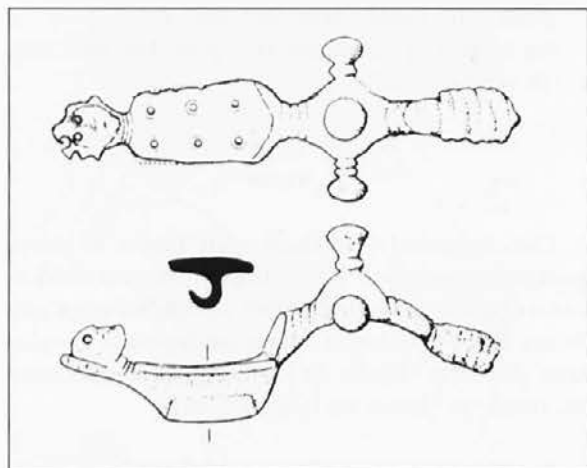
Fragmenti VII. vrste

Most na Soči: G - 6 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 59: A 1,2; 63: E 3,4; 72: A 3; 167: E 1.

VIII. vrsta

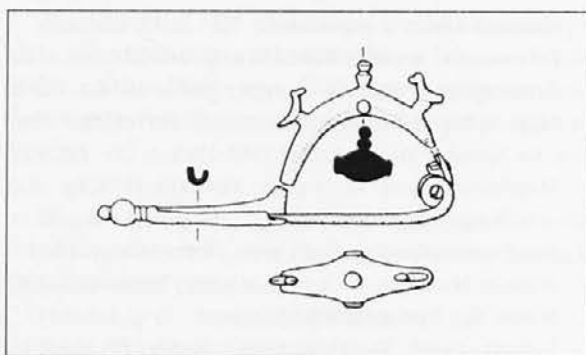
Osmo vrsto (*sl. 16*) zastopajo večje fibule oziroma fibule tipa Vinica, kakor jih poimenuje Lo Schiavo (1970, 438). Polkrožni masivni lok je okrašen s prečnimi rebri in je na sredini zgornjega dela trikotnega preseka. Gumbi na loku so kroglasti ali ovalni na svitkastih vratovih. Noga ima T-presek, zgornja ploskev pa je okrašena z dvema vrstama punciranih krožcev. Zaključek noge je dvignjen v obliki obrazne maske.

Vinica: - 3 prim., Ložar 1934, t. 6: 3,5, sl. 9; *Treasures of Carniola*, t. 15: 73. (Drechsler-Bižić 1987, sl. 25: 3; Gabrovec 1966, t. 14: 1,2).

Sl. 16: Fibule VIII. vrste.
Abb. 16: Fibeln vom Typ VIII.

⁷ Tortaste fibule VII. vrste so v Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, 20 s, poimenovane kot drobne fibule.

Sl. 17: Fibule IX. vrste.
Abb. 17: Fibeln vom Typ IX.

IX. vrsta

V deveti vrsti (sl. 17) so fibule z masivnim lokom, katerega krasita na zgornjem delu dva stilizirana ptička, ki sta obrnjena eden proti drugemu. Poleg teh je na loku lahko tudi okras punciranih krožcev. Na sredini zgornjega dela loka je lečast presek. Gumbi na loku so kroglasti, čepasti, kroglasti na svitkastih vratovih in ovalni na svitkastih vratovih; slednji so večinoma postavljeni vertikalno. Noga ima jaškast presek in raven razčlenjen zaključek z dvojnim gumbom. Pri primerku z Mosta na Soči je peresovina pripeta na lok z zakovico.

Caverzano: G - 1 prim., *Eles Masi* 1986, t. 118: 1451.

Ivanec pri Družinski vasi: B - 1 prim., *Dular* 1991, t. 13: 5.

Most na Soči: G - 1 prim., *Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel* 1984-1985, t. 221: C 2; 218: C 2.

Mel: G - 2 prim., *Eles Masi* 1986, t. 118: 1450, 1452.

Rovišče: B - 1 prim., *Stare* 1962-1963, t. 5: 3.

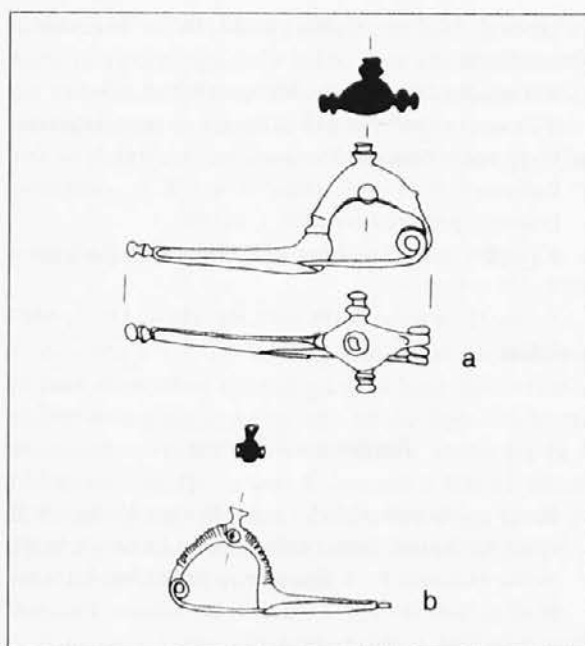
San Quirino ali Darnazacco: G - 1 prim., *Eles Masi* 1986, t. 118: 1450 A.

X. vrsta

Deseto vrsto (sl. 18) zastopajo fibule, ki imajo polkrožen masiven lok z dolgo trikotno oblikovano nogo, ki se od loka proti zaključku noge oži. Noga ima J-presek in raven zaključek s kroglastim gumbom. Glede na lastnosti, ki so združene na fibuli, se delijo na inačici a in b.

Inačica a (sl. 18: A) ima na neokrašenem gladkem loku gumbe kroglaste oblike na svitkastih vratovih.

Hallstatt: G - 1 prim., *Kromer* 1959b, t. 52: 7.

Sl. 18: Fibule X. vrste, različici: a, b.
Abb. 18: Fibeln vom Typ X, Varianten: a, b.

Inačica b (sl. 18: B) ima na narebrenem loku tri čepaste ali cilindrate gumbe.

Gualdo Tadino: - 1 prim., *Stefani* 1955, 183, Fig. 2.

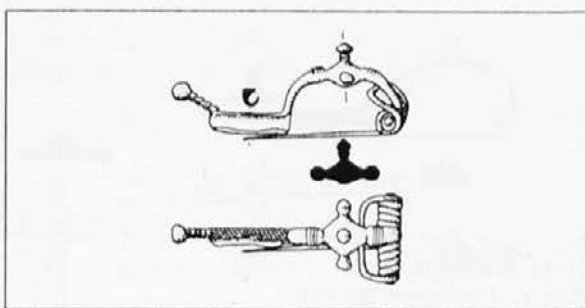
Donja Dolina: - 1 prim., *Čović* 1987, sl. 15: 11; *Marič* 1964, t. 9: 22.

Hallstatt: G - 3 prim., *Kromer* 1959b, t. 49: 9, 254: 10.

Saghegy: 1. prim., *Fekete* 1986, 248 ss, Abb. 7: 2.

XI. vrsta

Enajsto vrsto (sl. 19) zastopajo manjše fibule s samostrelno presesovino. Na masivnem loku so prečna rebra in na sredini lečast presek. Gumbi na loku so čepasti, kroglasti in bikonični. Noga ima C-presek z neokrašeno ali mrežasto okrašeno zgornjo ploskvijo in ima dvignjen razčlenjen

Sl. 19: Fibule XI. vrste.
Abb. 19: Fibeln vom Typ XI.

zaključek s kroglastim gumbom. Enajsta vrsta je po oblikovni plati sorodna osmi, le da ta nima samostrelne peresovine.

Koritnica ob Bači: G - 1 prim., Kos 1973, t. 2: 10.
 Bodrež: 1 prim., Guštin 1991, t. 39: 13.

Fragmenti trortastih fibul

Tukaj so navedene trortaste fibule, ki so zelo fragmentarne ali pa je objavljena risba tako slaba, da jih ni mogoče pravilno uvrstiti v katero izmed zgoraj navedenih vrst oziroma inačic.

- Bitnje: G - 1 prim., Gabrovec 1974, t. 6: 9.
 Caverzano: - 1 prim., Eles Masi 1986, t. 160: 2099; 118: 1453.
 Cloz: - 1 prim., Lunz 1976, t. 42: 7.
 Dragatuš: G - 1 prim., Spitzer 1973, t. 2: 6.
 Kobarid: - 3 prim., Gabrovec 1977, t. 10: 4. (Marchesetti 1903, t. 16: 20). GM Nova Gorica.
 Kompolje: G - 1 prim., Lo Schiavo 1970, t. 28: 7.
 Libna: B - 2 prim., Guštin 1976, t. 17: 4; 22: 2.
 Sremska Mitrovica - 1 prim., Brunšmid, J. 1902, Prethistorijski predmeti iz srijemske županije. - *Vjes. Hrv. arh. dr.* 6, 77, sl. 37.
 Most na Soči: G - 9 prim., Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 160: B 1; 211: A 6; 213: B 1; 119: C 1; 218: E 2; 275: F 1; 66: F 1; Marchesetti 1893, t. 16: 11; Marchesetti 1885, t. 6: 15.
 Podzemelj: B - 6 prim., Dular 1978, t. 2: 13; 3: 1,9,11,12; Barth 1969, t. 1: 4.
 Prozor: - 1 prim., Drechsler-Bižić 1987, t. 44: 12.
 Rim: D - 2 prim., Montelius 1895-1904-1910, serie A, pl. 10: 118; serie B, pl. 362: 3.
 Široka Kula: - 1 prim., Brunšmid 1901, t. 2: 2.
 Šmarjeta: - 4 prim., Stare 1973, t. 19: 37,38; 20: 1; 60: 5.
 Šmihel pod Nanosom: - 4 prim., Guštin 1979, t. 60: 14,15,17,18.
 Neznano najdišče: - 3 prim., Eles Masi 1986, t. 160: 2096,2098; Montelius 1895-1904-1910, serie A, pl. 10: 118.

KRONOLOŠKA OPREDELITEV TRORTASTIH FIBUL V SLOVENIJI

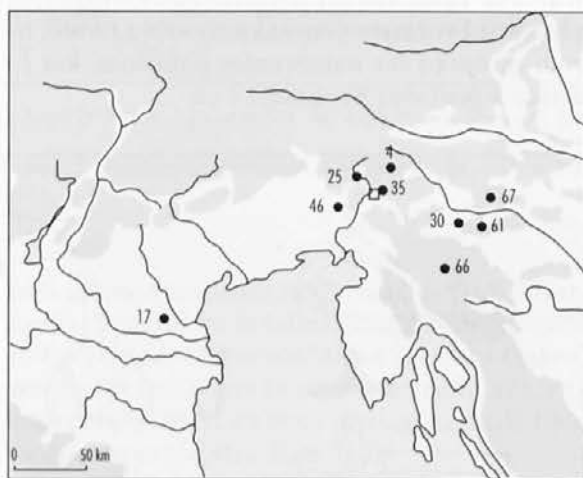
Kronologija trortastih fibul temelji predvsem na gradivu z Mosta na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel, 1984-1985), od koder je na razpolago največ grobnih celot s temi fibulami. Pri časovni opredelitvi svetolucijske skupine se opiram na kronološko shemo Teržanove in Trampuževe (1973), pri časovni opredelitvi fibul z dolenskih najdišč pa na Gabrovčevo kronologijo (1987, 29 ss).

I. vrsta

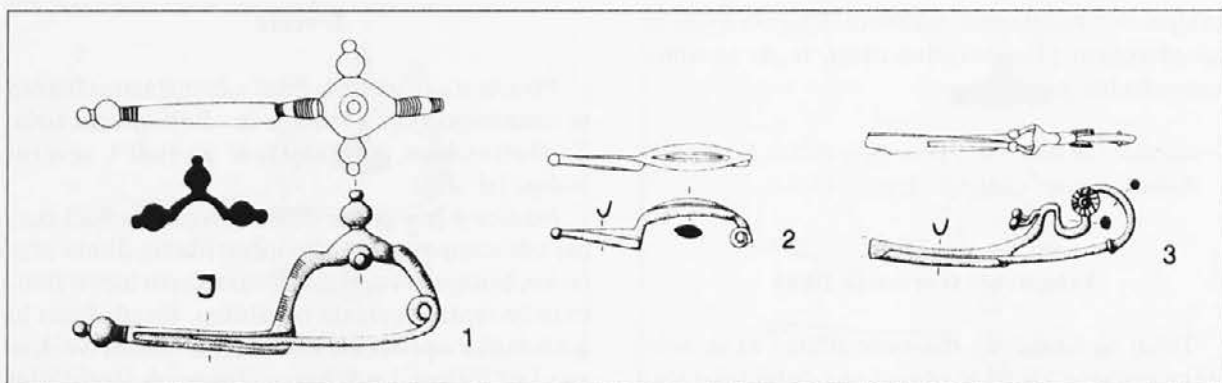
Prva vrsta trortastih fibul s čolničastim lokom se izrazito pojavlja v Posočju in v Bohinjskem kotu, na Dolenskem, Notranjskem pa tudi v severni Italiji. (sl. 20).

Inačica a je v grobu 2290 z Mosta na Soči skupaj z železno dvozankasto ločno fibulo, fibulo očalarko, bronasto vozlasto dvozankasto ločno fibulo in bronasto vozlasto ovratnico, zaradi česar bi grob lahko opredelili v starejši horizont Sv. Lucija I c (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 241: A; Teržan, Trampuž 1973, 424 ss). V grobu je tudi fibula, ki se pojavi v horizontu Sv. Lucija I c2, in sicer bronasta dolgonožna ločna fibula z grebenčkom na loku, ki se ravno tako družijo z inačico a trortaste fibule v grobu 1960 z Mostu na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 193: A). Ta grob je eden redkih, v katerem je več kot ena trortasta fibula, saj je tu še fibula inačice I e in fragment še ene fibule I. vrste trortastih fibul.

V grobu Fondo Rebato 13 iz Est (sl. 21: 1-3) je fibula inačice a skupaj s kačasto fibulo s pestičema in rozetkama ter nizko dolgonožno ločno fibulo. Na podlagi primerjave trortastih fibul iste inačice iz grobov 2290 in 1960 z Mosta na Soči, kot tudi kačaste fibule, estenska fibula z gotovostjo sodi v stopnjo Sv. Lucija I c oziroma Este II/III (Frey 1969, 19 ss). Glede na to se zdi datacija groba Fondo Rebato 13 v sredino 6. st. pr. n. š., ki jo daje von Eles Masijeva (1986, 142 ss, t. 110: 1312), prekasna.

Sl. 20: Karta razprostranjenosti trortastih fibul: ● I. vrsta, inačice a-f, h-j; □ IV. vrsta. Glej seznam najdišč na str. 129. *Abb. 20: Verbreitungskarte der Dreiknopffibeln: ● Typ I, Varianten a-f, h-j; □ Typ IV. Siehe Fundortverzeichnis auf S. 129.*

Sl. 21: Este, grob Fondo Rebato 13 (izbor). 1-3 bron. M. = 2:3 (po Eles Masi 1986, t. 110: 1312; 150: 1961; 181: 2435).

Abb. 21: Este, Fondo Rebato, Grab 13 (Auswahl). 1-3 Bronze. M. = 2:3 (nach Eles Masi 1986, Taf. 110: 1312; 150: 1961; 181: 2435).

Inačico b z gracilnim lokom in debelejšim rebrom na njem, najdemo samo na Mostu na Soči, ki je v grobu 1553-2 (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 144: D; Teržan, Trampuž 1973, 424 ss), skupaj s čolničasto fibulo z gumbi ter vrezanim ornamentom na loku in bronasto nizko dolgonožno ločno fibulo ravno tako z vrezanim ornamentom na loku, ki predstavljata novi obliki horizonta Sv. Lucija I c2.

Inačico c opredeljuje v horizont Sv. Lucija I c2 (Teržan, Trampuž 1973, 424 ss) kombinacija z bronasto dvortasto fibulo in nažlebljenim uhanom v grobu 1970 z Mosta na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 192: D; 179: C), kakor tudi grob 1873 z Mosta na Soči s fragmentarno bronasto kačasto fibulo in dolgonožno ločno fibulo z vrezanim ornamentom.

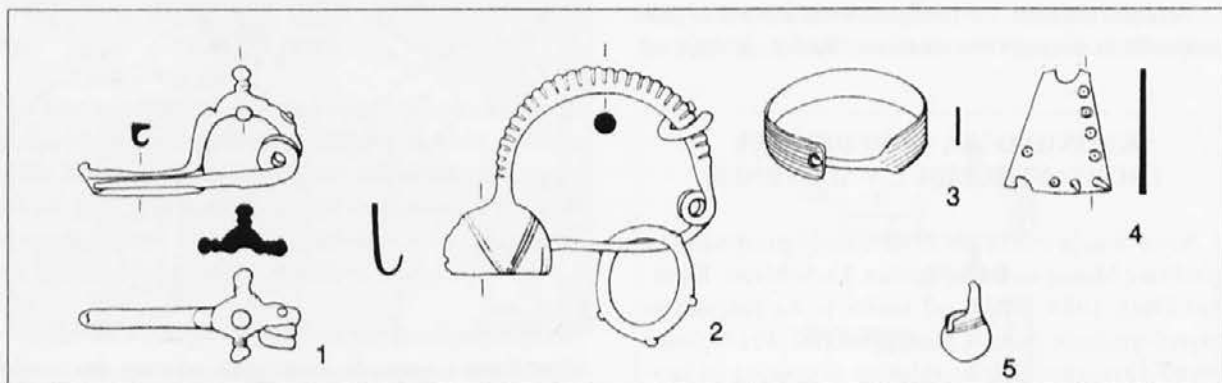
V grobu 2163 z Mosta na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 223: A. Teržan, Trampuž 1973, 424 ss) je fibula *inačice d* skupaj z bronasto vozlasto dvozankasto ločno fibulo, fibulo očalarko ter narebrenim pithosom, kar jo uvršča v horizont Sv. Lucija I c2.

Inačico e opredeljujeta v horizont Sv. Lucija I c2 grobova 1975 in 1594 z Mosta na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 197: A; 150: C; Teržan, Trampuž 1973, 424 ss), ki sta na podlagi novih elementov bronaste nizke dolgonožne votle ločne fibule in bronaste nizke dolgonožne masivne ločne fibule značilna za horizont Sv. Lucije I c2.

Inačica f, je sorodna inačici I c, od katere se razlikuje le po zaključku noge; zastopana je v grobu 2180 z Mosta na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 225: D; Teržan, Trampuž 1973, 424 ss), kjer je v kombinaciji z vozlasto dvozankasto ločno fibulo, fibulo očalarko, bronasto dolgonožno ločno fibulo ter bronasto čolničasto fibulo z dvema gumboma, zato sodi v horizont Sv. Lucija I c2.

Inačico g opredeljuje v stopnjo Sv. Lucija II a svetolucijska bronasta fibula z narebrenim lokom iz groba 2372 z Mosta na Soči (Teržan, Trampuž 1973, 424 ss; sl. 22).

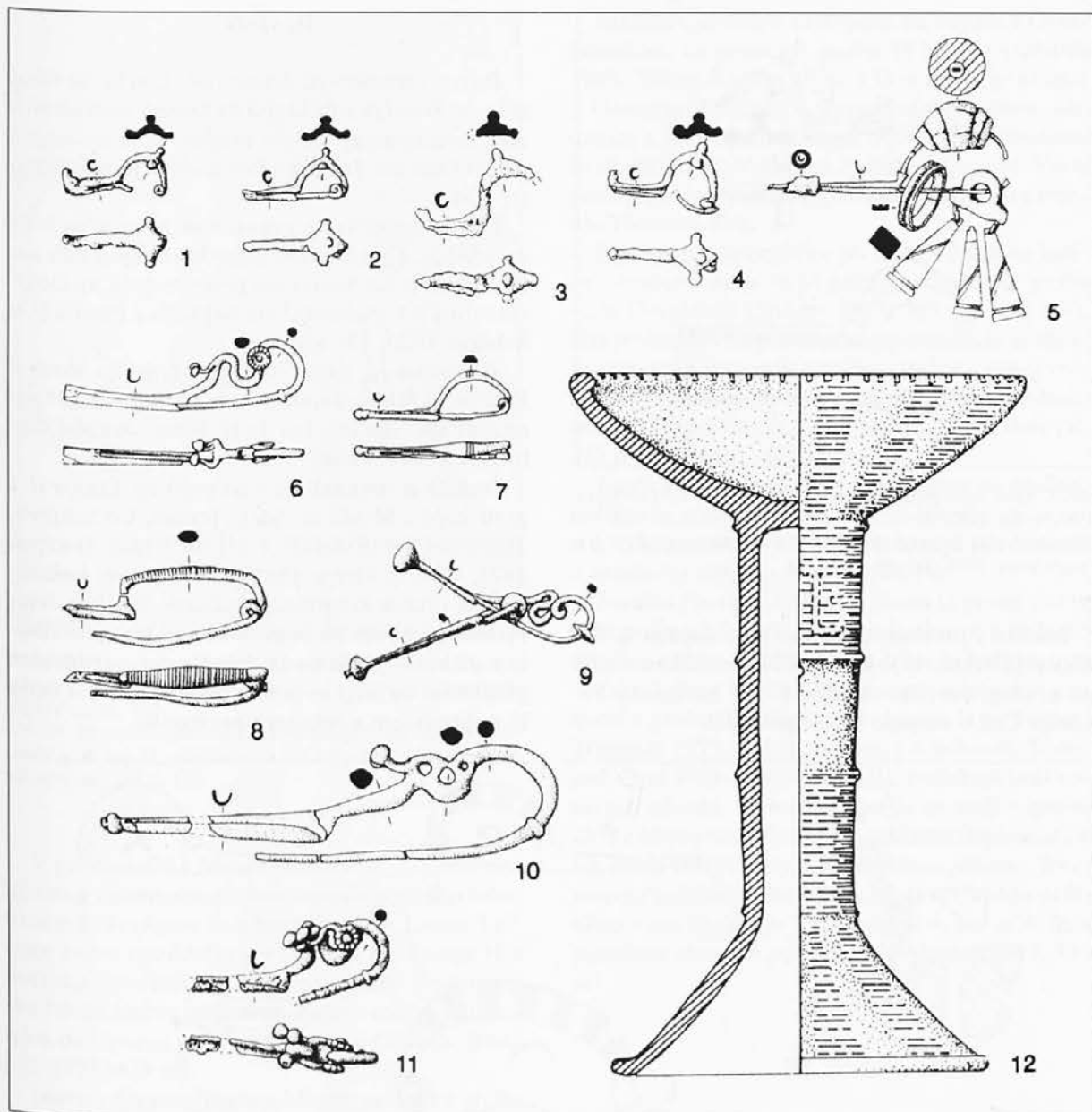
Iz groba v Estah, Casa di Ricovero 232 (sl. 23) so štiri trortaste fibule inačice I g, ki so brez dvo-

Sl. 22: Most na Soči, grob 2372 (izbor). 1-5 bron. M. = 1:2 (po Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 253: B).

Abb. 22: Most na Soči, Grab 2372 (Auswahl). 1-5 Bronze. M. = 1:2 (nach Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, Taf. 253: B).

Sl. 23: Este, grob Casa di Ricovero 232 (izbor). 1-4, 6-11 bron, 5 bron in jantar, 12 keramika. M. 1-11 = 1:2; 12 = 1:3 (po Chieco Bianchi, Calzavara Capuis 1985, t. 178 ss).

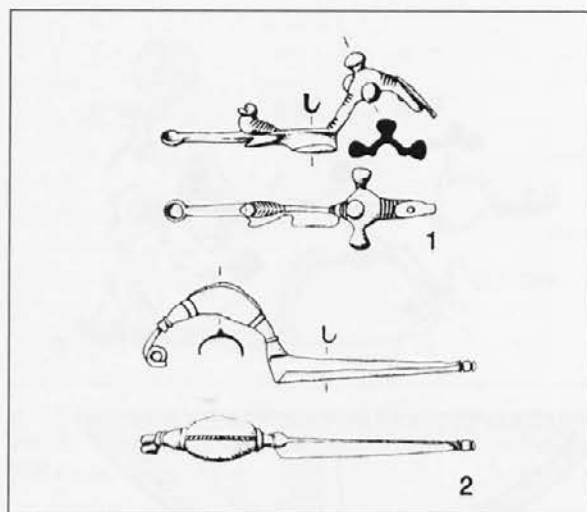
Abb. 23: Este, Grab Casa di Ricovero 232 (Auswahl). 1-4, 6-11 Bronze, 5 Bronze und Bernstein, 12 Keramik. M. 1-11 = 1:2; 12 = 1:3 (nach Chieco Bianchi, Calzavara Capuis 1985, Taf. 178 ff.).

ma so sočasne s svetolucijskimi. To potrjuje tudi Freyeva kronološka opredelitev tega groba v Este III zgodnje (Frey 1969, 19 s), ki sloni na posodah na nogi z rebri in rdečimi in črnimi pasovi, kačastih fibulah z gumbom na nogi in novih kačastih fibulah s pestičema, rozetkama in zlito zanko.

Inačica h je znana iz groba 6 z Vač (sl. 24), kjer je skupaj z bronasto čolničasto fibulo z vzdolžnim rebrom po sredini loka, J-presekom noge in gumbom na koncu. Sorodne čolničaste fibule brez rebra ali s tremi rebri po dolžini loka srečamo

tudi skupaj s trortasto fibulo inačice III/b v Deržaničevi gomili I/1 iz Libne (sl. 25). Fibula inačice h torej sodi v horizont Stična 2, kamor Gabrovec uvršča čolničaste fibule z vzdolžnimi rebri na loku (1987, 49), ki jih je na podlagi kačastih fibul možno vzporejevati z Este II/III.

Inačice i žal ne poznamo iz zaključenih grobnih celot. Primerek iz Tržišča pri Cerknici uvrščam na podlagi sorodne inačice I a, ki sodi v horizont Sv. Lucija I c2, v notranjsko stopnjo Notranjska III.

Sl. 24: Vače, žgan grob (izbor). 1,2 bron. M. = 1:1 (po Stare 1955, t. 30: 7; 32: 2).

Abb. 24: Vače, Brandgrab (Auswahl). 1,2 Bronze. M. = 1:1 (nach Stare 1955, Taf. 30: 7; 32: 2).

Inačico j predstavlja posamična najdba iz Tržišča pri Cerknici in jo je mogoče kronološko uvrstiti na podlagi sorodne inačice I e iz horizonta Sv. Lucija I c2 v stopnjo Notranjska III.

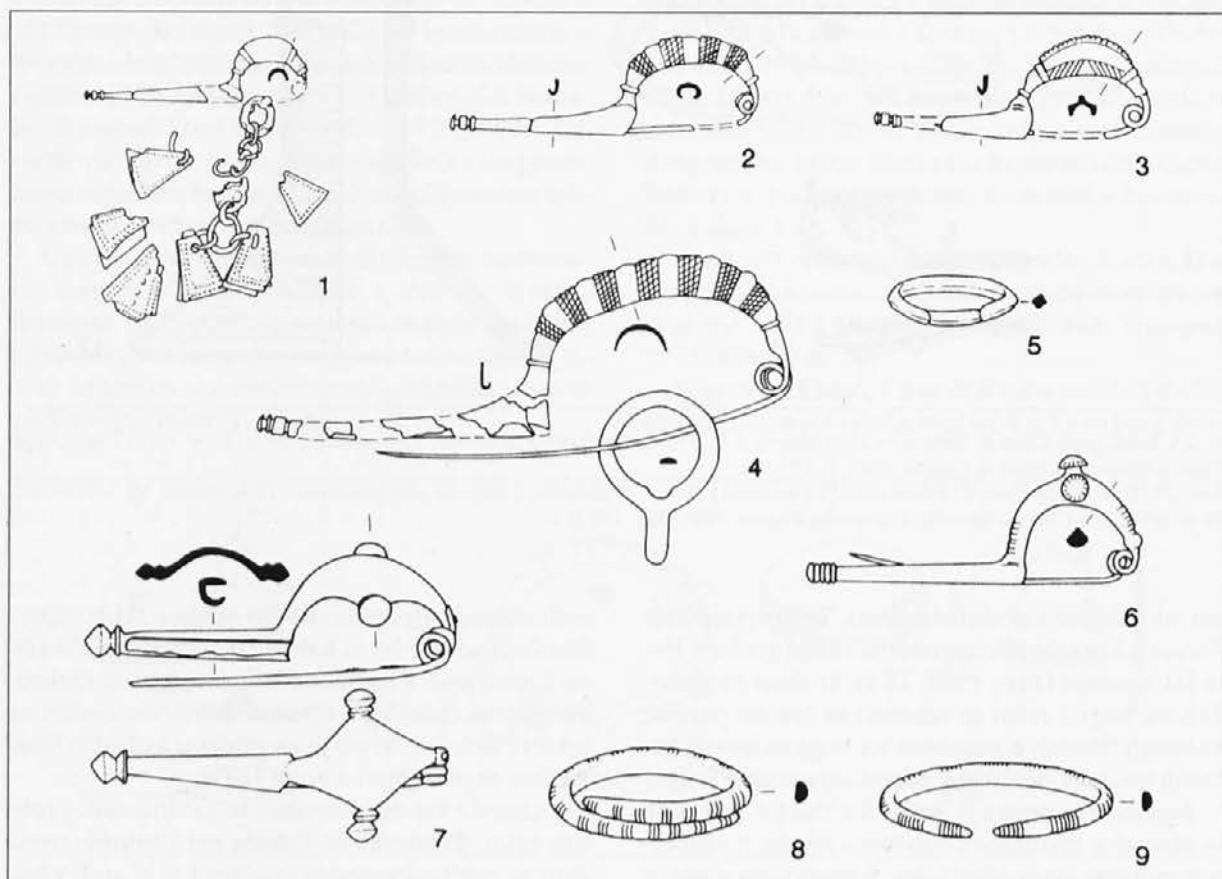
II. vrsta

Razprostranjenost druge vrste trotrastih fibul seže od Posočja z Bohinjskim kotom na Notranjsko, Dolenjsko in v Belo krajino in se nadaljuje preko Like čez Jadran v Picenum in južno Italijo (sl. 26).

Fibule druge vrste z masivnim presekom loka na sredini, C-presekom noge ter dvignjenim zaključkom, je Lo Schiavo poimenovala tip Grot-tazzolina po istoimenskem najdišču v Picenu (Lo Schiavo 1970, 437 ss).

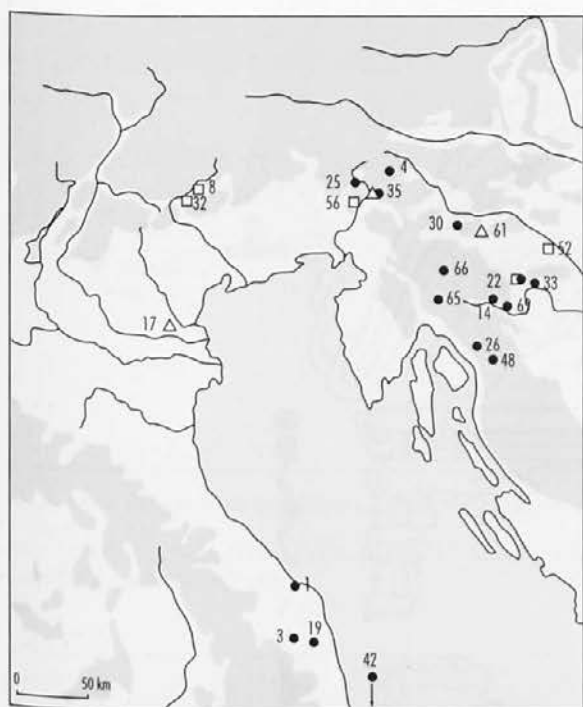
Zanimivo je, da se inačica f pojavlja samo v Liki in jo lahko dejansko poimenujemo kot japonski specifikum, kot je te fibule označil Gabrovcec (1987, 49 ss).

Inačico a opredeljuje v stopnjo Sv. Lucija II a grob 2224 z Mosta na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 231: A; Teržan, Trampuž 1973, 429 ss), kjer je skupaj z bronastim košarastim obeskom in bronasto trakasto fibulo z dvignjenim gumbom na nogi. Sorodne trakaste fibule z diskasto ploščico in dvignjenim pestičastim gumbkom na nogi se pojavijo v stopnji Sv. Lucija II a, predvsem v mlajšem horizontu.

Sl. 25: Libna, Deržaničeva gomila, grob 1 (izbor). 1-9 bron. M. = 1:2 (po Guštin 1976, t. 11).

Abb. 25: Libna, Hügel Deržanič, Grab 1 (Auswahl). 1-9 Bronze. M. = 1:2 (nach Guštin 1976, Taf. 11).

Sl. 26: Karta razprostranjenosti trortastih fibul: Δ I. vrsta, inačica g; $\bullet$ II. vrsta, inačice: a-f; $\square$ IX. vrsta. Glej seznam najdišč na str. 129.

Abb. 26: Verbreitungskarte der Dreiknopffibeln: Δ Typ I, Variante g; $\bullet$ Typ II, Varianten: a-f; $\square$ Typ IX. Siehe Fundortverzeichnis auf S. 129

V grobu 1670 z Mosta na Soči (sl. 27) je fibula inačice a v kombinaciji z bronasto dolgonožno ločno fibulo, ki se pojavi že v horizontu Sv. Lucija I c2, toda njeno opredelitev v stopnjo Sv. Lucija II a potrjuje bronasta drobno nasvitkana svetolucijska fibula kakor tudi ciste, katere rob je narejen tako, da navzven ovija svinčeno žico (Teržan, Trampuž 1973, 429 ss).

Inačico b zasledimo na Mostu na Soči v grobu 664 (sl. 28) skupaj z bronasto svetolucijsko goseničasto fibulo z obeski, ki se pojavi v stopnji Sv. Lucija II a (Teržan, Trampuž 1973, 429 ss). Poleg tega groba je inačica b opredeljena v stopnjo Sv. Lucija II a tudi na podlagi groba 2201 z Mosta na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 228: B) kjer je skupaj z bronasto dolgonožno ločno fibulo s polsvitki na loku, bronasto dolgonožno ločno fibulo ter nažlebljenima uhanoma; enako je tudi s fibulo iz groba 2107 z Mosta na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 213: A), kjer je skupaj s kačastimi fibulami s ploščicama ter krilci.

Inačica c se glede na oblikovno sorodnost z fibulami inačice a iste vrste iz stopnje Sv. Lucija II a postavlja v stopnjo kačastih fibul na Dolenjskem.

Inačica c je dobro zastopana na najdišču Grotazzolina, na primer v grobu 19 in 21 (Anibaldi 1960, 370 ss; Lollini 1976, 133 ss), kjer je skupaj z železnimi fibulami s trapezoidnim lokom, obdanim z jantarjevo oblogo, dvortastimi fibulami in obeskom v obliki bika z velikimi rogovi. Vsi ti pridatki postavljajo inačico c v Grotazzolini v stopnjo Picenum IVa.

Inačica d je specifična po treh očescih na koncu okrašene noge in jo poznamo samo iz groba 42 iz Dragatuša (Spitzer 1973, 780 ss, t. 17: 1-3), kjer je skupaj s fragmentoma zapestnice, ki je okrašena s snopi vrezanih črt. Zapestnico s snopi vrezanih črt zasledimo tudi skupaj s trortasto fibulo inačice III b v Deržaničevi gomili I/1 iz Libne (sl. 25) in sodi v stopnjo Stična 2.

Inačica e je kronološko opredeljiva na podlagi oblikovne sorodnosti s fibulami inačice a iste vrste, ki je značilna v stopnji Sv. Lucija II a in sicer v istočasno stopnjo Notranjska IV.

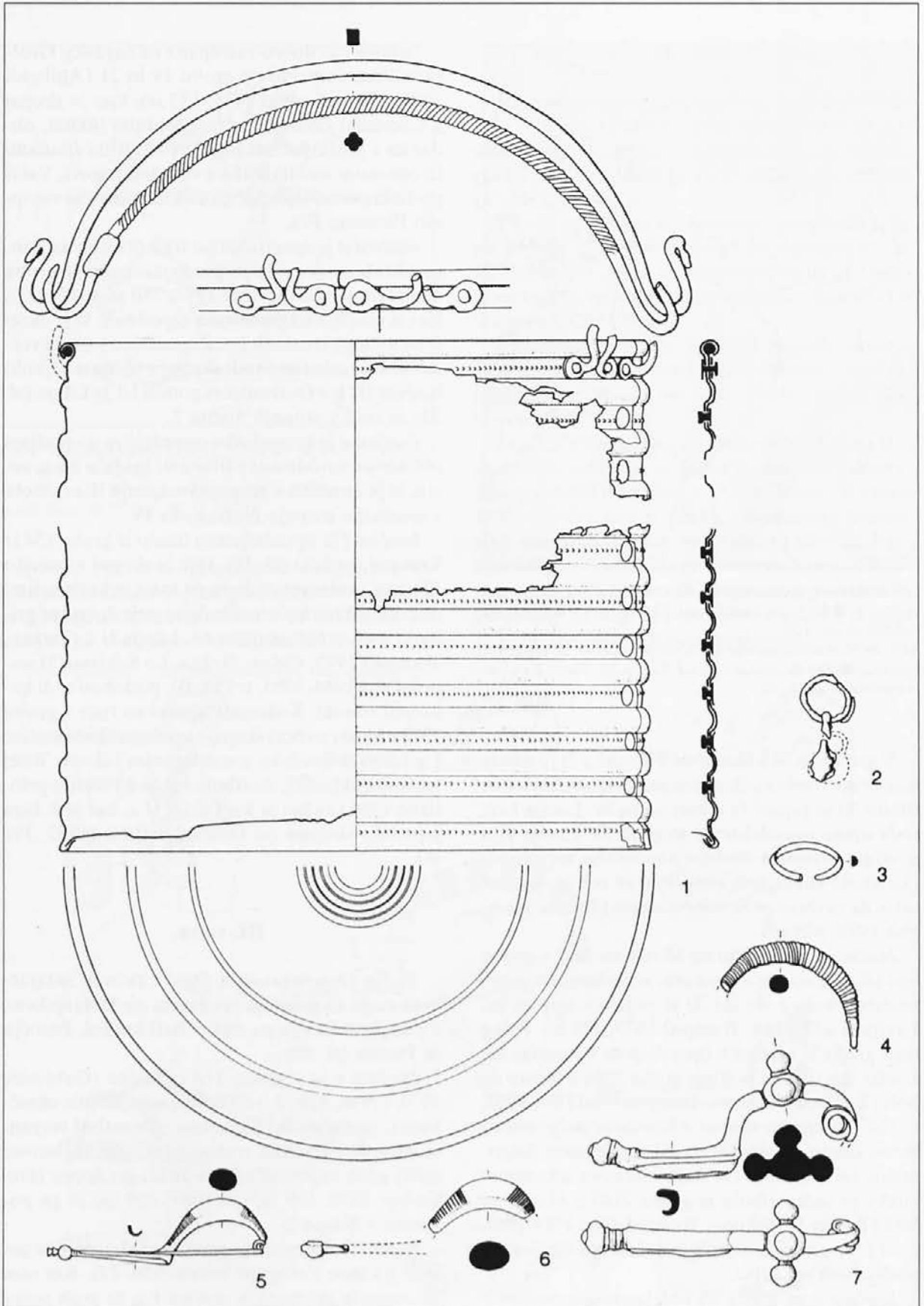
Inačica f je opredeljena s fibulo iz groba 154 iz Kompolja v Liki (sl. 29), kjer je skupaj s kačasto fibulo z zanko ter diskom na loku in košarastimi obeski. Takšne kačaste fibule se pojavljajo kot pridatki v grobovih skupine Sv. Lucija II a (Teržan, Trampuž 1973, 428 ss; Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 253: B), podobno tudi košarasti obeski. Košarasti obeski so tudi v grobu 2372 z Mosta na Soči skupaj s trortasto fibulo inačice I g ter svetolucijsko z narebrenim lokom. Torej smemo zaključiti, da fibule inačice f sodijo približno v isti čas kot je Sv. Lucija II a, kar je 4. faza japonske skupine po Drechsler-Bižić (1987, 391 ss).

III. vrsta

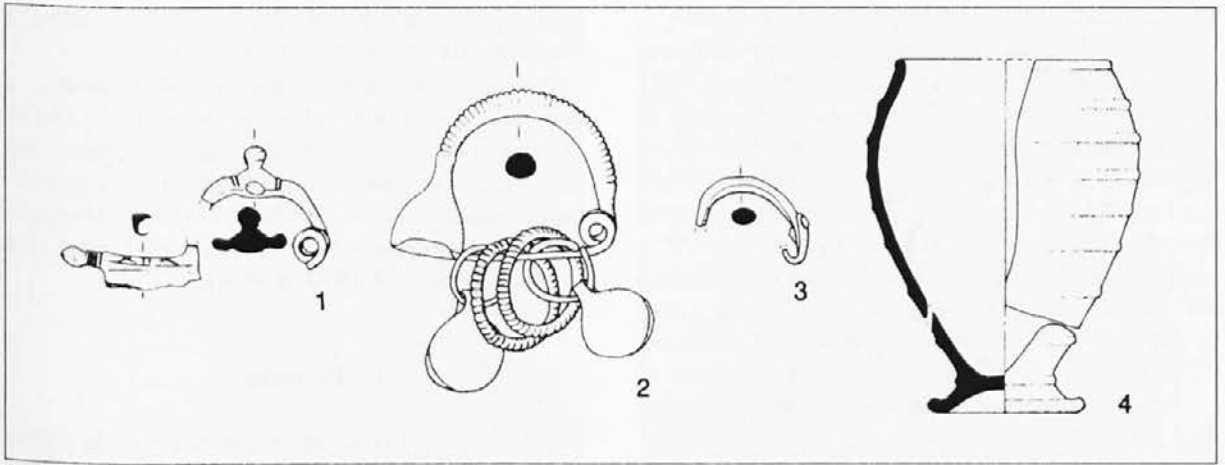
Tretja vrsta trortastih fibul z ravnim zaključkom noge se pojavlja predvsem na Dolenjskem, v manjšem številu pa tudi v Beli krajini, Posočju in Picenu (sl. 30).

Inačica a je v grobu 156 iz Stične (Gabrovec 1970, 179 ss, Abb. 7: 1-5) skupaj s spiralnima obročkoma, jantarjevimi jagodami, glinastimi vreteneci, posodo z visokim vratom in skledo. Gabrovec stiški grob vzporedi z Este II/III po Freyu (Gabrovec 1970, 179 ss; isti 1987, 169 ss) in ga postavlja v Stično 2.

Inačico b opredeljuje grob 1 iz Deržaničeve gomile z Libne v stopnjo Stična 2 (sl. 25). Kot sem že omenila pri fibulah inačice I g, ta grob poleg trortaste fibule vsebuje še čolničasto fibulo brez reber na loku, čolničasto fibulo s tremi vzdolžnimi rebri na loku ter dve čolničasti fibuli s prečni-

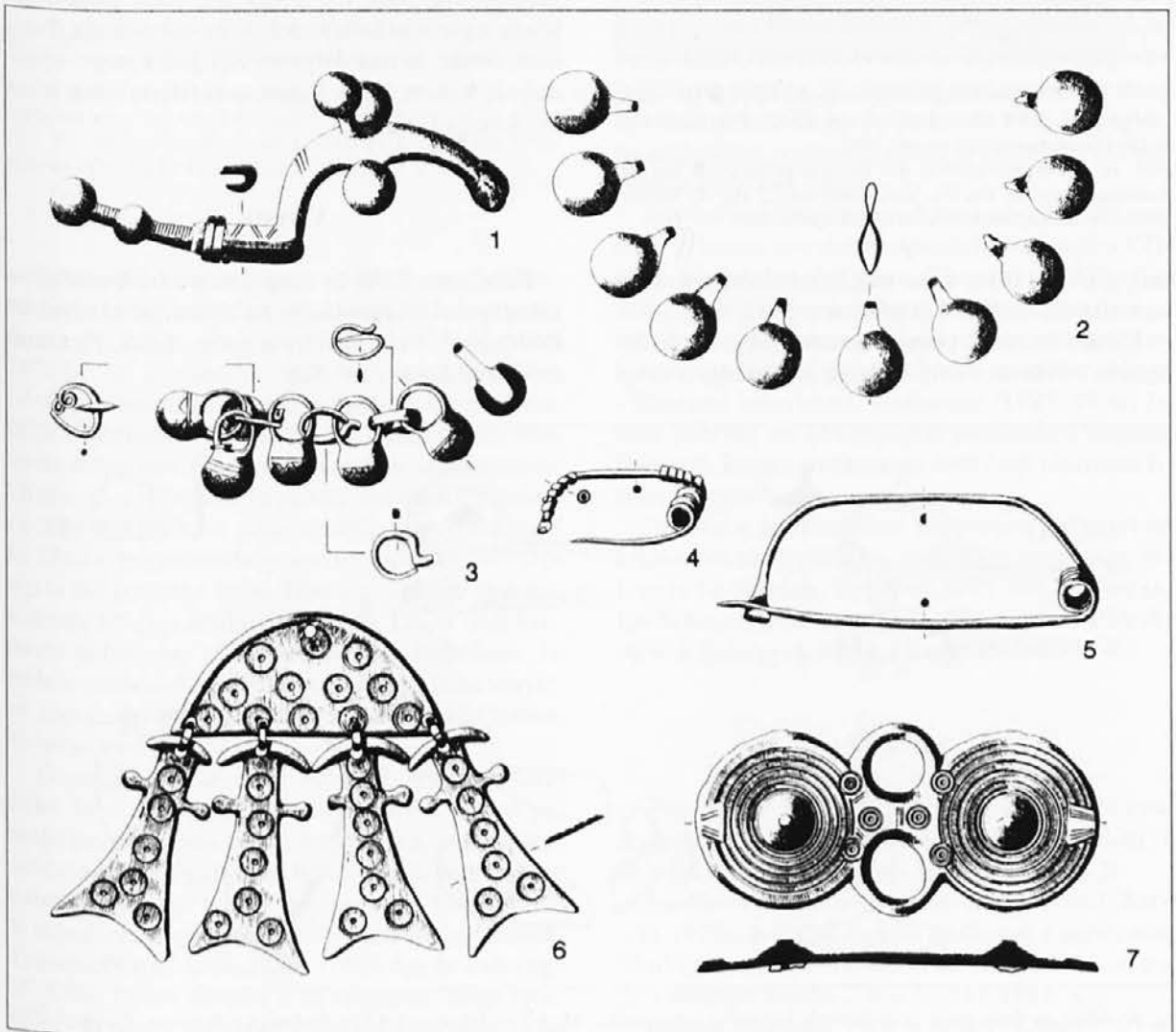

Sl. 27: Most na Soči, grab 1670 (izbor). 1-7 bron. M. = 1:2 (po Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 159: C).
 Abb. 27: Most na Soči, Grab 1670 (Auswahl). 1-7 Bronze. M. = 1:2 (nach Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, Taf. 159: C).

Sl. 28: Most na Soči, grob 664 (izbor). 1-3 bron; 4 keramika. M. 1-3 = 1:2; 4 = 1:4 (po Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 63: A).

Abb. 28: Most na Soči, Grab 664 (Auswahl). 1-3 Bronze; 4 Keramik. M. 1-3 = 1:2; 4 = 1:4 (nach Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, Taf. 63: A).

Sl. 29: Kompolje, grob 154 (izbor). 1-7 bron (po Bakarič 1989, t. 1-3).

Abb. 29: Kompolje, Grab 154 (Auswahl). 1-7 Bronze (nach Bakarič 1989, Taf. 1-3).

Sl. 30: Karta razprostranjenosti trortastih fibul: ● III. vrsta, inačice: a-c; △ VI. vrsta, inačice: a,-c; □ X. vrsta, inačici: a, b. Glej seznam najdišč na str. 129.

Abb. 30: Verbreitungskarte der Dreiknopffibeln: ● Typ III, Varianten: a-c; △ Typ VI, Varianten: a-c; □ Typ X, Varianten: a, b. Siehe Fundortverzeichnis auf S. 129.

mi pasovi na loku, ki se na Dolenjskem pojavlja v stopnji Stična 2 (Gabrovec 1987, 49).

Fibulo inačice b poznamo tudi iz nekropole Fabriano v Picenu, le da se noga zaključuje z dvig-

njenim jezičkomki, ki jo Lollini opredeljuje v stopnjo Picenum III (Lollini 1976, 127 ss).

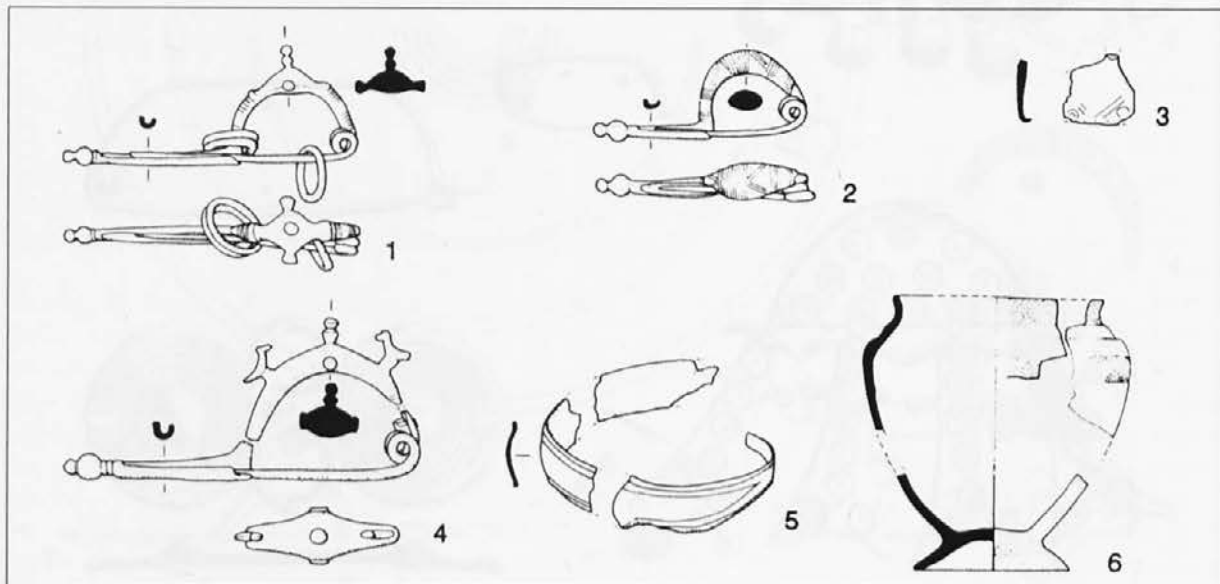
Inačico c poznamo iz groba 2160 z Mosta na Soči (sl. 31). Je v kombinaciji z trortasto fibulo IX. vrste, bronasto dolgonožno masivno ločno fibulo z vrezanim ornamentom in fragmentom noge bronaste svetolucijske ločne fibule, kar omogoča opredelitev fibule inačice c v stopnjo Sv. Lucija II a (Teržan, Trampuž 1973, 424 ss).

IV. vrsta

Fibule četrte vrste so zaenkrat znane le z Mosta na Soči, in sicer iz groba 1643, kjer so skupaj z bronastima vozlastima dvozankastima ločnima fibulama in z bronasto vozlasto ovratnico, ki se pojavita že v horizontu Sv. Lucija I c 1 (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 154; A. Teržan, Trampuž 1973, 424 ss). Toda prisotnost fibule z grebenčkom vzdolž loka in bronaste dvortaste fibule, ki ima dvignjen zaključek noge, opredeljuje tudi ta grob, kakor tudi fibulo v horizont Sv. Lucija I c2.

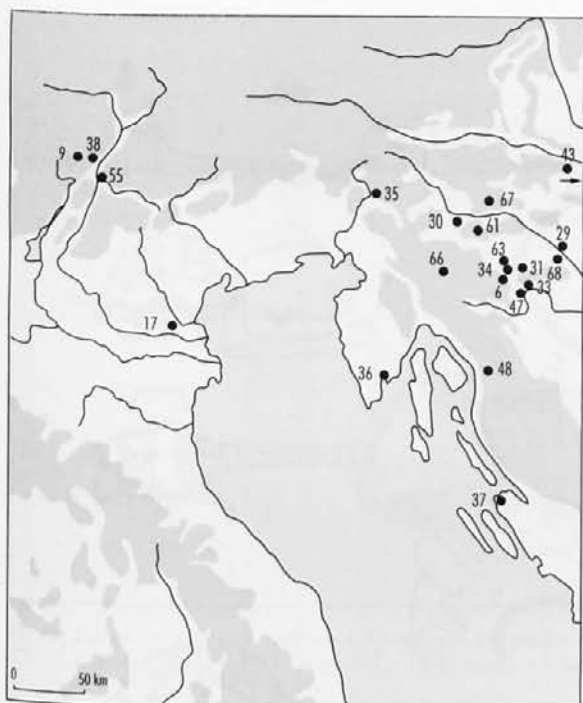
V. vrsta

Peta vrsta fibul se razprostira od Posočja na zahod proti severni Italiji, na Notranjsko ter preko Dolenjske, Bele krajine v Istro, Liko, Picenum ter južno Italijo (sl. 32).

Sl. 31: Most na Soči, grob 2160 (izbor). 1-5 bron; 6 keramika. M. 1-5 = 1:2; 6 = 1:4 (po Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 221: C).

Abb. 31: Most na Soči, Grab 2160 (Auswahl). 1-5 Bronze; 6 Keramik. M. 1-5 = 1:2; 6 = 1:4 (nach Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, Taf. 221: C).

Sl. 32: Karta razprostranjenosti trortastih fibul: ● V. vrsta, različice a-c. Glej seznam najdišč na str. 129.

Abb. 32: Verbreitungskarte der Dreiknopffibeln: ● Typ V, Varianten: a-c. Siehe Fundortverzeichnis auf S. 129.

Prisotnost fibul *inačice a* na Mostu na Soči zasledimo že v horizontu Sv. Lucija I c2, kar potrjujeta predvsem grobova 1974 in 1009. V grobu 1974 (sl. 29) je bronasta vozlasta dvoankasta ločna fibula z bronasto vozlasto ovratnico, ki se pojavita že v horizontu Sv. Lucija I c1, kakor tudi bronaste čolničaste fibule s cikcakastim ornamentom. Glede na prisotnost bronaste dvortaste fibule z ravnim zaključkom noge, bronaste protocertoške fibule, bronaste dolgonožne ločne fibule, bronaste dolgonožne ločne fibule s čepkom na loku, kačaste fibule s sedlastim lokom, kakor tudi bronaste čolničaste klekaste fibule in čolničaste fibule z vrezanimi prečnimi trakovi na loku verjetno sodi grob v mlajši horizont Sv. Lucija I c2 (Teržan, Trampuž 1973, 424 ss).

Grob 1009 (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 103: B) s fibulo *inačice a*, ki ima peresovino pritrjeno na lok z zakovico, uvršča bronasta nizka dolgonožna ločna fibula z vrezanim ornamentom na loku v horizont Sv. Lucija I c2. V ta horizont sodi tudi grob 649 (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 60: A), iz katerega so poleg fibule *inačice a* še fragment noge trortaste fibule, čolničasta fibula z vzdolžnimi rebri in vrezanim ornamentom na loku in vozlasti dvoankasti ločni fibuli.

Fibula *inačice a* in nekoliko bolj oglatih oblik iz groba 821 (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 82: D; Teržan, Trampuž 1973, 424 ss) je skupaj z fibulama očalarkama, čolničastimi bronastimi fibulami s cikcakastim ornamentom, ornamentom vrezanih prečnih trakov in klekastim ornamentom, ki sodijo v horizont Sv. Lucija I c2.

V stopnji Sv. Lucija II a se pojavi na fibulah *inačice a* na zgornji ploskvi na nogi vrezan ornament, kar je razvidno iz groba 1961 (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 193: B), ki je skupaj z bronasto nasvitkano svetlucijsko fibulo in narebrenim kelihom s prečnimi rebri.

V Beli krajini je *inačica V/a* v grobu Grm I/16 iz Podzemlja (Barth 1969, t. 15; Dular 1973, 650 ss). Dve sta (z neokrašeno nogo in tretja ima cikcakasto okrašeno zgornjo ploskev na nogi) skupaj s čolničasto fibulo s cikcakastim ornamentom in močno narebrenima bronastima zapestnicama. Dular meni, da je najobičajnejši pridatek horizonta Stična-Novo mesto I ravno čolničasta fibula. Tudi Gabrovec (1987, 49 ss) postavlja pojav čolničaste fibule s cikcakastim ornamentom v stopnjo Stična 1, toda glede na to, da v tej stopnji še ne zasledimo trortastih fibul, je grob I/16 iz Podzemlja verjetno mlajši.

Inačica b je omejena predvsem na dolenski prostor. Prisotna je v dobro opredeljenem grobu VII/40 z Magdalenske gore (Hencken 1978, fig. 260,261,262), kjer je skupaj z nizko ločno bronasto fibulo s skupinami prečnih vrezov na loku, vozlastimi ovratnicami in fibulami s stekleno oblogo - fibulami ježavkami. Gabrovec (1987, 49 ss) fibule ježevke na Dolenjskem postavlja v stopnjo Stična 2, kamor nedvomno sodi tudi trortasta fibula *inačice b*.

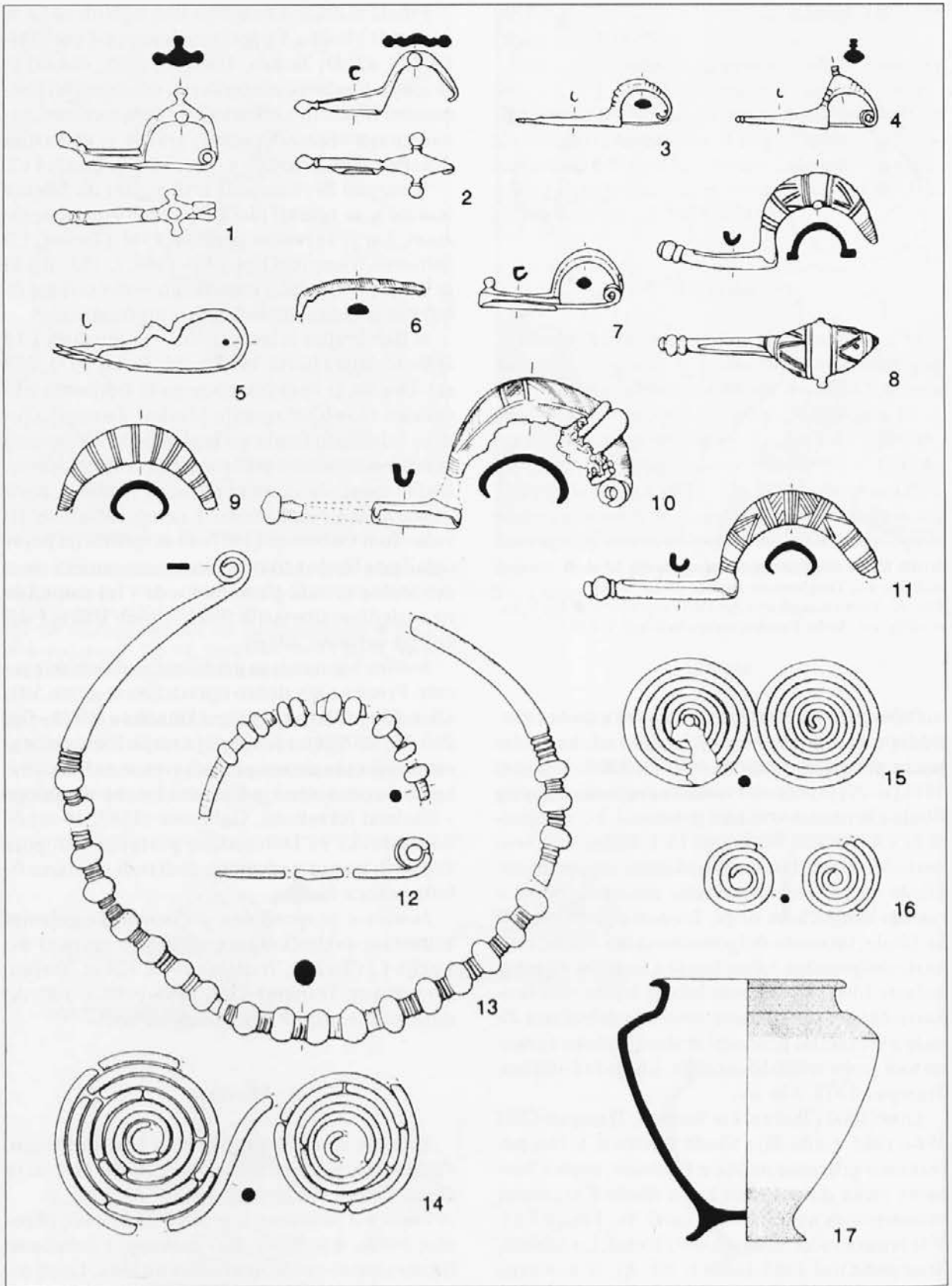
Inačica c je specifična po svojem dvignjenim križastem zaključku na nogi in jo v stopnjo Sv. Lucija I c (Teržan, Trampuž 1973, 424 ss. Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 100: A) opredeljuje grob 974 z Mosta na Soči.

VI. vrsta

Pojavlja se na Dolenjskem, v Liki in Picenu. Posamezne primere imamo še v Ripču ob Uni in Donji Dolini ob Savi (sl. 30).

Inačica a poznamo iz groba I/34 z Brezij (Kromer 1959a, t. 6: 7-14), kjer je skupaj s čolničasto fibulo s tremi vzdolžnimi rebri na loku. Grob sodi v stopnjo Stična 2 (Gabrovec 1987, 49).

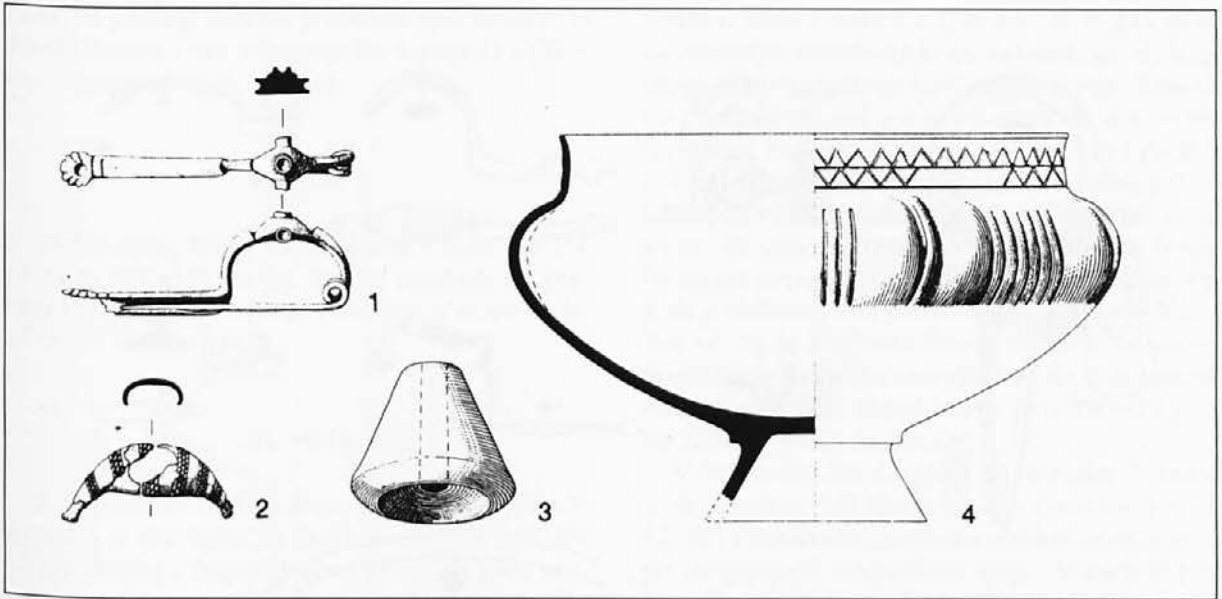
Inačica b v grobu VII/8 iz Brezij (Kromer 1959a, t. 23: 1-5) je v kombinaciji z zapestnico s prese-gajočima koncema, ki se pojavi že v stopnji Stič-

Sl. 33: Most na Soči, grob 1974 (izbor). 1-16 bron; 17 keramika. M. 1-16 = 1:2; 17 = 1:4 (po Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 195: A; 196: B).

Abb. 33: Most na Soči, Grab 1974 (Auswahl). 1-16 Bronze; 17 Keramik. M. 1-16 = 1:2; 17 = 1:4 (nach Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, Taf. 195: A; 196: B).

Sl. 34: Stična, grob VI/15 (izbor). 1,2 bron; 3,4 keramika. M. 1-3 = 1:2; 3 = 1:4 (po Wells 1981, 205, fig. 146).

Abb. 34: Stična, Grab VI/15 (Auswahl). 1,2 Bronze; 3,4 Keramik. M. 1-3 = 1:2; 3 = 1:4 (nach Wells 1981, 205, Abb. 146).

na 2, kakor tudi spiralni obročki iz horizontalno našlebljene bronaste pločevine, katere zasledimo še v stopnji kačastih fibul (Gabrovec 1987, 49 ss).

Inačica c je v grobu VI/15 iz Stične (sl. 31) skupaj s čolničasto fibulo s prečnimi pasovi na loku, ki se na Dolenjskem pojavijo v stopnji Stična 2. Toda grob zaradi nagubane posode na nogi po vsej vrjetnosti sodi že v stopnjo kačastih fibul. Nagubane posode se začnejo uveljavljati v stopnji kačastih fibul (Dular 1982, 85 s; Gabrovec 1987, 49s), podobno kakor votle zapestnice, okrašene s skupinami prečnih vrezov, ki so skupaj s tortasto fibulo inačice c v grobu 6 iz Vira pri Stični (Wells 1981, 221 s, fig. 176: a,c).

VII. vrsta

Fibule sedme vrste se razprostirajo v Posočju, na Notranjskem, Dolenjskem in v Beli krajini. Znanе so še iz Donje Doline, Ripča in Jezerin ob Uni (sl. 36).

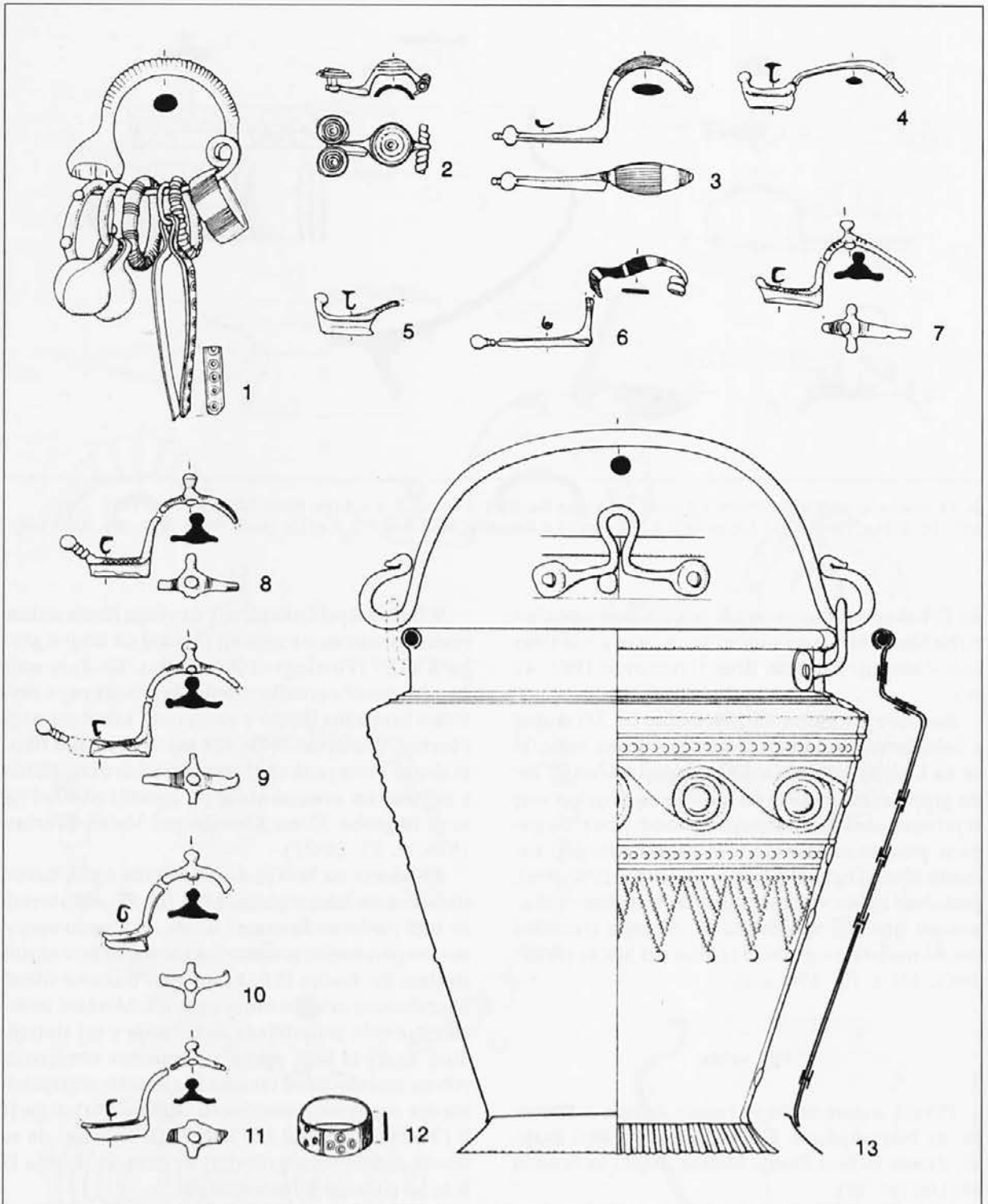
Na Dolenjskem je fibula sedme vrste v grobu I/2 z Magdalenske gore (Hencken 1978, fig. 4: c) skupaj z masivno zapestnico s presegajočima koncema, ki se pojavi v stopnji kačastih fibul (Gabrovec 1987, 59). Z enako zapestnico in fibulo s samostrelno peresovino, ki se ji noga zaključuje z živalsko galvico, je fibula sedme vrste v grobu II/21 z Magdalenske gore (Bergonzi 1981, t. 2: 10-19).

V Dobravi pri Dobrničju je tortasta fibula sedme vrste z okrasom na zgornji ploskvi na nogi v grobu XVII/7 (Parzinger 1988-1989, t. 30: 9) in sodi že v horizont certoške fibule, saj je skupaj s certoško bronasto fibulo z vrezanimi krogi na nogi (Teržan, Trampuž 1973, 428 ss). S certoško fibulo druge vrste je skupaj ravno tako drobna fibula z mrežastim ornamentom na zgornji ploskvi na nogi iz groba 32 na Kleniku pri Vačah (Teržan 1976, sl. 15: 16-21).

Na Mostu na Soči je drobna fibula z mrežastim okrasom na loku v grobu 1484 (sl. 35), v katerem so tudi pavkaste bronaste fibule, ki s svojo samostrelno peresovino predstavljajo novo obliko v okviru stopnje Sv. Lucije II b, kakor tudi trakaste fibule z mrežastim ornamentom na loku. Mrežast ornament je zelo priljubljena dekoracija v tej stopnji. Tudi situla iz tega groba z navznoter obrnjenim robom ter rebrom na ramenu in estensko nogo predstavlja eno izmed značilnosti stopnje Sv. Lucija II b (Teržan, Trampuž 1973, 428 ss). To kaže, da se fibule sedme vrste pojavljajo v času Sv. Lucija II b in so sočasne z Dolenjskimi.

VIII. vrsta

Fibula osme vrste je v grobu 181 iz Vinice (sl. 36, Gabrovec 1966, 190 s, t. 14: 1-4), kjer je skupaj z tortasto fibulo inačice II c in certoško fibulo VII. vrste po Teržanovi (1976, 328), kar kaže, da verjetno sodi v horizont certoške fibule.

Sl. 35: Most na Soči, grob 1484 (izbor). 1-13 bron. M. = 1:2 (po Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, t. 137: A).
 Abb. 35: Most na Soči, Grab 1484 (Auswahl). 1-13 Bronze. M. = 1:2 (nach Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, Taf. 137: A).

IX. vrsta

Deveta vrsta je razširjena tako v Sloveniji kot v severni Italiji (sl. 26).

Z Mosta na Soči je v grobu 2160 (sl. 31) skupaj z oblikovno sorodno fibulo inačice III c, z dolgonožno ločno bronasto fibulo z vrezanim ornamentom in nogo svetolucijske ločne bronaste fi-

bule, na podlagi katerih je možno opredeliti tudi fibulo devete vrste v stopnjo Sv. Lucija II a (Teržan, Trampuž 1973, 428 ss).

X. vrsta

Hallstattski fibuli sta uvrščeni v fazo Ha D1 (Peroni 1973, 38 ss, fig. 3: 15), medtem ko primer iz Donje Doline sodi v sredino 6. st. pr. n. št. (Čović 1987, 247 ss).

XI. vrsta

Enajsta vrsta fibul je doma v Posočju (sl. 36). V grobu 5 iz Koritnice ob Bači (Kos 1973, t. 2: 10-16) je skupaj s fragmentarno bronasto iglo, bronasto zapestnico in jagodami iz steklene paste. Na podlagi samostrelne peresovine, ki se pojavi v stopnji Sv. Lucija II c jo lahko uvrstim v stopnjo Sv. Lucija II b-c (Teržan, Trampuž 1976, 430 ss).

ZAKLJUČEK

Najstarejše trortaste fibule se pojavijo v horizontu Sv. Lucija I c2 (sl. 37) oziroma Stična 2 v

Sl. 36: Karta razprostranjenosti trortastih fibul: ● VII. vrsta; □ VIII. vrsta; △ XI. vrsta. Glej seznam najdišč na str. 129.

Abb. 36: Verbreitungskarte der Dreiknopffibeln: ● Typ VII; □ Typ VIII; △ Typ XI. Siehe Fundortverzeichnis auf S. 129

obliki I. vrste (inačice a-f, in h-j - sl. 9, 20), in to na območju svetolucijskega, estenskega, dolenskega in notranjskega kulturnega kroga. Značilno je, da se inačice a-c in f pojavljajo le v svetolucijskem kulturnem krogu, inačici i in j pa le v notranjskem. Kaže torej, da so detaljne tipološke razlike v tej fazi tudi regionalno pogojene. Glede na to, da ima najstarejša oblika trortaste fibule čolničast presek loka, bi morda lahko domnevali, da je oblikovni vzor predstavljala čolničasta fibula. Zdi se, da je trortasta fibula na svetolucijskem območju le nekoliko starejša kot na dolenskem območju, in sicer zaradi njene prisotnosti v grobu 2290 z Mosta na Soči.

V horizontu Sv. Lucija I c2 oziroma Stična 2 so že prisotne tudi fibule V. vrste (inačice a-c - sl. 13, 32) z masivnim, sedlasto oblikovanim lokom ter dvignjenim zaključkom noge. V naslednjem časovnem horizontu Sv. Lucija II a imajo lahko te fibule zgornjo ploskev na nogi orkrašeno z ornamentom, kot kaže grob 1961 z Mosta na Soči. Fibule inačice a se pojavljajo v severni Italiji, na Dolenjskem, Notranjskem, v Istri, v Liki in do Sala Consilina v južni Italiji. Za dolenski prostor je značilna inačica b, medtem ko se inačica c pojavlja samo v svetolucijskem prostoru. Fibule V. vrste imajo pogosto prvotno pritrjeno peresovino na lok z zakovico. Ker so takšne fibule najpogostejše z Mosta na Soči bi lahko domnevali, da je bil tu center izdelave.

Široka prostorska zastopanost izpričuje, da je s V. vrsto dosežen razcvet trortastih fibul v najširšem obsegu. V horizontu Sv. Lucija I c2 se izključno v svetolucijskem kulturnem krogu pojavi IV. vrsta (sl. 12, 20), za katero je značilen dvignjen grebenček na koncu noge.

V horizontu Stična 2 se pojavi v vseh svojih tipoloških inačicah VI. vrsta (inačice a-c - sl. 14), medtem ko se v horizontu kačastih fibul ohranijo le fibule z dvignjenim zaključkom noge v obliki ene rozetke ali dveh rozetk. Značilno je, da obvladujejo predvsem dolenski kulturni krog, s tem da se od tod verjetno širijo proti Liki in Picenu (sl. 30). V svetolucijskem kulturnem krogu teh fibul ni.

V horizontu Stična 2 oziroma Sv. Lucija II a se pojavljajo tudi fibule III. vrste (inačice a-c - sl. 11, 30), ki imajo gladek masiven lok z ravnim zaključkom noge. Na Dolenjskem so zastopane vse tipološke inačice, v Beli krajini (sl. 37) fibule inačice a ter v Posočju fibule inačice c. Tej sorodne so fibule IX. vrste z dvema nasproti si stoječima ptičkoma na loku. Istočasno se pojavijo tudi v severni Italiji in na Dolenjskem (sl. 26).

Prostorsko zelo razširjene fibule z gladkim masivnim lokom ter dvignjenim zaključkom noge II.

Sv. Lucija		I c2 600	II a 500	II b 500	II c 400	Dolenjska		Stična 2 600	horizont kačastih fibul / Schlangenfibel-Horizont 500	horizont certoskih fibul / Certosafibel-Horizont 400
I a-f, i, j						I a-f, h				
I g						I g				
II a, b						II				
III c						III a-c				
IV						V a, b				
V a						VI a				
V c						VI b, c				
VII						VII				
IX						IX				
XI						Bela krajina				
Notranjska		III b	IV			II c				
I						II d				
II e						III a				
V a						V a				
Lika						VIII				
II a										
II c										
II f										

Sl. 37: Kronološki pregled trortastih fibul v svetolucijskem, notranjskem, dolenskem in belokranjskem prostoru ter v Liki.
Abb. 37: Chronologische Übersicht zum Vorkommen der Dreiknopffibeln im Sočatal, Notranjsko, Dolenjsko und der Bela krajina sowie in Lika.

vrste (inačice a-f - sl. 10) sodijo že v horizont Sv. Lucija II a. Znale so v svetolucijskem, notranjskem, dolenskem, japonskem prostoru in Piceanu (sl. 26). Na podlagi oblikovne sorodnosti fibul iz grobov 2224 in 1670 z Mosta na Soči opre-

delujem fibule inačice e na Dolenskem in v Beli krajini inačici e in d v Stično 2 (sl. 37). Na Notranjskem (sl. 37) se oblikuje inačica e, medtem ko je za v Liki (sl. 37) izoblikovane fibule inačice j značilen dvignjen zaključek noge z dvema gum-

boma. Glede na veliko število fibul II. vrste in njihovo široko razprostranjenost se zdi, da predstavljajo poleg fibul V. vrste najbolj priljubljeno obliko trortastih fibul sploh.

Za razliko od V. vrste je II. vrsta fibul v detajlnih tipoloških razlikah pogojena regionalno ne pa časovno.

V horizontu Sv. Lucija II a oziroma horizontu kačastih fibul na Dolenjskem je potrebno omeniti še fibule I. vrste, inačice g (sl. 9: g, 26) s čolničastim presekom loka. Za inačico g lahko trdimo, da se v glavnih oblikovnih značilnostih nanašanja na istočasno V. vrsto, medtem ko ohranja starejšo obliko preseka loka.

Mlajše drobne fibule VIII. vrste (sl. 15, 36) predstavljajo nov pojav v horizontu Sv. Lucija II b oziroma horizontu certoške fibule. Prostorsko so predvsem omejene na svetolucijski in dolenjski kulturni krog s posameznimi primerki iz Donje Doline ob Savi, Ripča in Jezerin ob Uni.

Posočje je v tem časovnem horizontu bogatejše še za fibule XI. vrste (sl. 19, 36). Te se verjeto razvijejo iz drobnih fibul, ki jim dodajo samostrelno peresovino. Med najmlajše sodijo tudi velike masivne fibule VIII. vrste (sl. 16, 36) z zaključkom noge v obliki obrazne maske. Najdene so bile le v Vinici in spadajo že v horizont certoške fibule in se morda obdržijo v rabi še kasneje. Figuralno oblikovanje zaključka noge sodi k splošnim težnjam zgodnjega latena.

Kaže torej, da se proti koncu uporabe trortastih fibul izoblikujejo zelo lokalno obarvani centri, kot naprimer velike trortaste fibule z obrazno masko iz Vinice v Beli krajini ali pa nasprotno majhne gracilne trortaste fibule iz Posočja. Tako tudi ostanejo v uporabi še v prehodnem času v zgodnjelatensko obdobje ali pa izginijo iz mode.

SEZNAM NAJDIŠČ

- 1 Ancona (Italija)
- 2 Arezzo (Italija)
- 3 Belmonte (Italija)
- 4 Bitnje (Slovenija)
- 5 Bodrež (Slovenija)
- 6 Brezje pri Trebelnem (Slovenija)
- 7 Camposalano (Italija)
- 8 Caverzano (Italija)
- 9 Cloz (Italija)

- 10 Colfiorito di Foligno (Italija)
- 11 Cortona (Italija)
- 12 Dobrava pri Dobrniču (Slovenija)
- 13 Donja Dolina (Bosna in Hercegovina)
- 14 Dragatuš (Slovenija)
- 15 Drnovo (Slovenija)
- 16 Družinska Vas (Slovenija)
- 17 Este (Italija)
- 18 Fabriano (Italija)
- 19 Grottazzolina (Italija)
- 20 Guadlo Tadino (Italija)
- 21 Hallstatt (Avstrija)
- 22 Ivanec pri Družinski vasi (Slovenija)
- 23 Jezerine (Bosna in Hercegovina)
- 24 Kaptol pri Slavonski Požegi (Hrvaška)
- 25 Kobarid (Slovenija)
- 26 Kompolje (Hrvaška)
- 27 Koritnica ob Bači (Slovenija)
- 28 Kosmatec pri Preski (Slovenija)
- 29 Libna (Slovenija)
- 30 Magdalenska gora (Slovenija)
- 31 Male Brusnice (Slovenija)
- 32 Mel (Italija)
- 33 Metlika (Slovenija)
- 34 Mlada vina (Slovenija)
- 35 Most na Soči (Slovenija)
- 36 Nezakcij (Hrvaška)
- 37 Nin (Hrvaška)
- 38 Nonsberg (Avstrija)
- 39 Novalja, Pag (Hrvaška)
- 40 Novo mesto (Slovenija)
- 41 Numana (Italija)
- 42 Oliveto Citra (Italija)
- 43 Oradea (Romunija)
- 44 Orvieto (Italija)
- 45 Pod pri Bugojnu
- 46 Podvarcis (Sv. Peter ob Nadiži) (Italija)
- 47 Podzemelj (Slovenija)
- 48 Prozor (Hrvaška)
- 49 Rapagnano (Italija)
- 50 Rim (Italija)
- 51 Ripač (Bosna in Hercegovina)
- 52 Rovišče (Slovenija)
- 53 Saghegy (Madžarska)
- 54 Santa Cristina (Italija)
- 55 Sanzeno (Italija)
- 56 San Quirino ali Darnazacco (Italija)
- 57 Slepšek (Slovenija)
- 58 Smiljan, Gospič (Hrvaška)
- 59 Sremska Mitrovica (Srbija)
- 60 Stari grad nad Podbočjem (Slovenija)
- 61 Stična (Slovenija)
- 62 Široka Kula (Hrvaška)
- 63 Šmarjeta (Slovenija)
- 64 Šmihel pod Nanosom (Slovenija)
- 65 Trnovo pri Ilirski Bistrici (Slovenija)
- 66 Tržišče pri Dolenji vasi (Slovenija)
- 67 Vače (Slovenija)
- 68 Velike Malence (Slovenija)
- 69 Vinica (Slovenija)
- 70 Vinkov vrh (Slovenija)

AMOROSO, A. 1889, Le necropoli preistoriche dei Pizzughi, - *Atti Mem. Soc. Istr. Arch. St. Pat.* 5, 225 ss.

ANNIBALDI, G. 1960, Rinvenimento di tombe picene, - *Not. sc. ant.* 8/14, 369 ss.

BADER, T. 1983, *Die Fibeln in Rumänien*. - *Prähistorische Bronzefunde* 14/6.

BAKARIĆ, L. 1989, Grob 154 iz Kompolja. - *Vjes. Arh. muz. Zag.* 22, 5 ss.

- BARTH, F. E. v. 1969, *Die hallstattzeitlichen Grabhügel im Bereiche des Kutscher bei Podsemel (Slovenien)*. - *Antiquitas* 3/5.
- BARTH, F. E. v. 1970, *Funde aus dem Besitz des Naturhistorischen Museums Wien*. - V: *Kreiger und Salzherren*, 151 ss, Mainz.
- BATOVIĆ, Š. 1962, *Sépultures de la peuplade illyrienne des Liburnes*. - *Inv. Arch. Jug.* 4.
- BATOVIĆ, Š. 1965, *Die Eisenzeit auf dem Gebiet des illyrischen Stammes der Liburnen*. - *Arch. Jug.* 6, 55 ss.
- BATOVIĆ, Š. 1973, *Prapovijesni ostaci na zadarskom otočju*. - *Diadora* 6, 5 ss.
- BATOVIĆ, Š. 1987, *Liburnska grupa*. - V: *Praist. jug. zem.* 5, 339 ss, Sarajevo.
- BAVDEK, A. 1988, *Halštatske nekropole v okolici Mokronoga - Slepšek, Sv. Križ, Malkovec, Slančji vrh, Kaplja vas in Mladetiče*. - Ljubljana, neobjavljena diplomatska naloga.
- BERGONZI, G. 1981, *L'area a Sud-Est delle Alpi e l'Italia Settentrionale attorno al V sec. a. C.* - Studi di protostoria adriatica 1, Quaderni di cultura materiale 2, 9 ss.
- BIŽIĆ, R. 1951, *Tipovi preistorijskih fibula u Bosni i Hercegovini*. - *Glas. Zem. muz.* 6, 281 ss.
- BONOMI PONZI, L. 1986, *Colfiorito di Foligno (Perugia)*. - *St. Etr.* 54, 421 s.
- BRUNŠMID, J. 1901, *Predmeti halštatskoga doba iz grobova u Vraniča gromili u Širokoj Kuli*. - *Vjes. Hrv. arh. dr.* 5, 63 ss.
- CALLEGARI, A. 1935, *Este. Scavo nella campagna Agostini - Novello*. - *Not. sc. ant.* 6/11, 3 ss.
- CHIECO BIANCHI, A. M. in L. CALZAVARA CAPUIS, 1985, *Este I. Le necropoli Casa di Ricovero, Casa Muletti Prosdocimi e Casa Alfonsi*. - *Monumenti Antichi* 2.
- ČOVIĆ, B. 1987, *Srednjobosanska grupa*. - V: *Praist. jug. zem.* 5, 481 ss, Sarajevo.
- DE LA GENIERE, J. 1968, *L'âge du fer en Italie Meridionale*. - *Publications du centre Jean Bérard* 1.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R. 1953, *Novi pogledi na kulturu sjeniškog naselja u Ripču*. - *Glas. Zem. muz.* 8, 103 ss.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R. 1961, *Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju 1955-1956 godine*. - *Vjes. Arh. muz. Zag.* 2, 67 ss.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R. 1972-1973, *Nekropola prahistorijskih Japoda u Prozoru kod Otočca*. - *Vjes. Arh. muz. Zag.* 6-7, 11 ss.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R. 1987, *Japodska grupa*. - V: *Praist. jug. zem.* 5, 391 ss, Sarajevo.
- DUHN, F. in F. MESSERSCHMIDT 1939, *Italische Gräberkunde*. - *Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften* 2, Heidelberg.
- DULAR, A. 1991, *Prazgodovinska grobišča v okolici Vinjega vrha nad Belo cerkvijo*. - *Kat. in monogr.* 26.
- DULAR, J. 1973, *Bela krajina v starohalštatskem obdobju*. - *Arh. vest.* 24, 544 ss.
- DULAR, J. 1978, *Podzemelj*. - *Kat. in monogr.* 16.
- DULAR, J. 1982, *Halštatska keramika v Sloveniji*. - *Dela* 1. razr. SAZU 23.
- DUMITRESCU, V. 1929, *L'età del ferro nel Piceno*. - *Bucarest*.
- ELES MASI, P. v. 1986, *Le fibule dell'Italia settentrionale*. - *Prähistorische Bronzefunde* 14/5.
- FEKETE, M. 1986, *Früheisenzeitliche Fibelherstellung in Transdanubien*. Beiträge zur Geschichte der Toreutik und des Handels. - *Veröff. Mus. Ur-Frühgesch. Potsdam* 20, 249 ss.
- FREY, O.-H. 1969, *Die Entstehung der Situlenkunst*. - *Rom. Germ. Forsch.* 31.
- FREY, O.-H. in S. GABROVEC 1969, *Zur Chronologie der Hallstattzeit im Ostalpenraum*. Bologna - Este - Sv. Lucija - Dolenjska (Unterkrain) - Hallstatt. - V: *Actes du VIII Congrès International des Sciences Préhistoriques et protohistoriques, Beograd 9 - 15 septembre 1971*, 193 ss, Beograd.
- GABROVEC, S. 1964-1965, *Halštatska kultura v Sloveniji*. - *Arh. vest.* 15-16, 21 ss.
- GABROVEC, S. 1966, *Srednjelatensko obdobje v Sloveniji*. - *Arh. vest.* 17, 169 ss.
- GABROVEC, S. 1970, *Die Ausgrabungen in Stična und ihre Bedeutung für die südostalpine Hallstattkultur*. - V: *Symposium zu Problemen der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa*. 25. - 29. September, 1970 Smolenice, ČSSR, 163 ss, Bratislava.
- GABROVEC, S. 1974, *Halštatske gomile v Bohinju*. - *Arh. vest.* 25, 287 ss.
- GABROVEC, S. 1977, *Železnodobna nekropola v Kobariču*. - *Gor. let.* 3.
- GABROVEC, S. 1987, *Dolenjska grupa*. - V: *Praist. jug. zem.* 5, 29 ss, Sarajevo.
- GABROVEC, S. in K. MIHOVIĆ 1987, *Istarska grupa*. - V: *Praist. jug. zem.* 5, 293 ss, Sarajevo.
- GURLITT, W. 1888, *Die Tumuli auf dem Loibenberg bei Videm an der Save in Steiermark*. - *Mitt. Zent. Komm.* 14, 175 ss.
- GUŠTIN, M. 1974, *Gomile starejše železne dobe iz okolice Boštanja*. - V: *Varia arhaeologica*, Pos. muz. Brež. 1, 87 ss.
- GUŠTIN, M. 1976, *Libna*. - *Pos. muz. Brež.* 3.
- GUŠTIN, M. 1979, *Notranjska*. - *Kat. in monogr.* 17.
- GUŠTIN, M. 1991, *Posočje. Posočje in der jüngeren Eisenzeit*. - *Kat. in monogr.* 27.
- GUŠTIN, M. in T. KNIFIC 1973, *Halštatske in antične najdbe iz Javorja*. - *Arh. vest.* 24, 831 ss.
- GUŠTIN, M. in B. TERŽAN 1975, *Malenškova gomila v Novem mestu*. - *Arh. vest.* 26, 188 ss.
- GUZZO, P. G. 1972, *Le fibule in Etruria dal VI al I secolo*. - *Studi e materiali di etruscologia e antichità Italiane* 11.
- HAEVERNICK, T. E. 1959, *Beiträge zur Geschichte des antiken Glases*. - *Jb. Rom. Germ. Zentmus.* 6, 57 ss.
- HENCKEN, H. 1978, *The Iron Age Cemetery of Magdalenska gora in Slovenia*. - *American School of Prehistoric Research. Bulletin* 32.
- HOFFILLER, V. 1905, *Prehistorijsko groblje u Smiljanu kraj Gospiča*. - *Vjes. Hrv. arh. dr.* 8, 191 ss.
- KNEZ, T. in S. ŠKALER 1968, *Halštatska gomila na Libni*. - *Arh. vest.* 19, 239 ss.
- KNEZ, T. 1986, *Novo mesto I. Halštatski grobovi*. - *Carniola archaeologica* 1.
- KOS, P. 1973, *Koritnica ob Bači*. - *Arh. vest.* 24, 848 ss.
- KRIŽ, B. 1991, *Metlika - Hrib gomila I*. - *Katalog razstave, Metlika*.
- KROMER, K. 1959a, *Brezje*. - *Arh. kat. Slov.* 2.
- KROMER, K. 1959b, *Das Gräberfeld von Hallstatt*. - *Firenze*.
- LJUBIČ, S. 1889, *Popis arheološkičkoga odjela Nar. zem. muzeja u Zagrebu*. - *Zagreb*.
- LO SCHIAVO, F. 1970, *Il gruppo liburnico-japodico*. - *Atti della Accademia Nazionale dei Lincei. Memorie ser.* 8, 14, 363 ss.
- LOLLINI, D. G. 1976, *Sintesi della civiltà Picena*. - V: *Jadranska obala u protohistoriji. Simpozij održan u Dubrovniku od 19. do 23. 10. 1972*, 117 ss, Zagreb.
- LOŽAR, R. 1934, *Prazgodovina Slovenije, posebej Kranjske, v luči zbirke Mecklenburg*. - *Glas. Muz. dr. Slov.* 15, 5 ss.
- LUNZ, R. 1976, *Studien zur End-bronzezeit und Älteren Eisenzeit im Südalpenraum*. - *Origines*.
- MANSFELD, G. 1973, *Die Fibeln der Heuneburg 1950 - 1970*. - *Rom. Germ. Forsch.* 33.
- MARCHESETTI, C. 1885, *La necropoli di S. Lucia (Parte prima - Scavi del 1884)*. - *Bolletino di Società Adriatica* 9, 94 ss.
- MARCHESETTI, C. 1893, *Scavi nella necropoli di S. Lucia presso Tolmino (1885-1892)*. - *Bolletino di Società Adriatica* 15.

- MARCHESETTI, C. 1903, *I Castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia*. - Trieste.
- MARIĆ, Z. 1964, Donja Dolina. - *Glas. Zem. muz.* 19, 5 ss.
- MARZULLO, A. 1930, Oliveto Citra. - Scavi ed esplorazioni. - *Not. sc. ant.* 6/6, 229 ss.
- MONTELIUS, O. 1895-1904-1910, *La Civilisation Primitive en Italie*. - Stockholm.
- MÜLLNER, A. 1900, *Typische Formen aus archäologischen Sammlungen des krainischen Landesmuseums "Rudolfinum" in Laibach*. - Laibach.
- MARIĆ, Z. 1964, Donja Dolina. - *Glas. Zem. muz.* 19, 5 ss.
- MÜLLER-KARPE, H. 1959, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*. - Rom. Germ. Forsch. 22.
- PARZINGER, H. 1988-1989, Hallstattzeitliche Grabhügel bei Dobrnič. - *Arh. vest.* 39-40, 529 ss.
- PERONI, R. 1973, *Studi di cronologia hallstattiana*. - Roma.
- RANDAL MacIVER, D. 1927, *The Iron age in Italy*. - Oxford.
- SPITZER, G. 1973, Ein Hallstattzeitlicher Tumulus von Dragatuš. - *Arh. vest.* 24, 780 ss.
- STARE, F. 1955, *Vače*. - *Arh. kat. Slov.* 1.
- STARE, F. 1970, Dva prazgodovinska groba z dalmatinske obale. - V: *Adriatica praeistorica et antiqua. Zbornik radova posvećen Grgi Novaku*, 189 ss, Zagreb.
- STARE, V. 1960-1961, Prazgodovinske Malence. - *Arh. vest.* 11-12.
- STARE, V. 1962-1963, Prazgodovinske gomile iz Rovišča. - *Arh. vest.* 13-14, 435 ss.
- STARE, V. 1964-1965, Železnodobne gomile na Vinkovem vrhu. - *Arh. vest.* 15-16, 215 ss.
- STARE, V. 1973, *Prazgodovina Šmarjete*. - Kat. in monogr. 10.
- STEFANI, E. 1955, Gualdo Tadino. - Scoperta di antichi sepolcri nella contrada S. Facondino. - *Not. sc. ant.* 8/9, 182 ss.
- TERŽAN, B. 1974, Halštatske gomile iz Brusnic na Dolenjskem. - V: *Varia archaeologica*, Pos. muz. Brež. 1, 31 ss.
- TERŽAN, B. 1976, Certoška fibula. - *Arh. vest.* 27, 317 ss.
- TERŽAN, B. in N. TRAMPUŽ 1973, Prispevek h kronologiji svetolucijske skupine. - *Arh. vest.* 24, 416 ss.
- TERŽAN, B., F. LO SCHIAVO in N. TRAMPUŽ-OREL 1984-1985, *Most na Soči (S. Lucia) II*. - Kat. in monogr. 23.
- TREASURES of Carniola*. - 1934, New York.
- VEJVODA, V. 1961, Japodske dvokrake igle. - *Vjes. Arh. muz. Zag.* 2, 115 ss.
- VINSKI-GASPARINI, K. 1987, Grupa Martijanec - Kaptol. - V: *Praist. jug. zem.* 5, 182 ss, Sarajevo.
- WELLS, P. S. 1981, *The Emergence of an Iron Age Economy. The Mecklenburg Grave Groups from Hallstatt and Stična*. - American School of Prehistoric Research. Bulletin 33.

Die Dreiknopffibeln in Slowenien

Zusammenfassung

Der **I. Typ** der Dreiknopffibeln (*Abb. 9*) hat einen kahnförmigen Bügelquerschnitt in der Mitte des oberen Teiles in dickerer oder grazilerer Form (*Abb. 4*). Der obere Teil des Bügels ist mit drei Knöpfen (*Abb. 5*) verziert, mit zwei Seiten- und einem Oberknopf in verschiedener Form. *Variante a* (*Abb. 9: a*) hat einen mit dünneren Querrippen geschmückten dicken Bügel und einen C-förmigen Querschnitt des Fußes (*Abb. 6*), der mit einem geraden gegliederten Fusabschluß mit Knopf und Zäpfchen abgeschlossen wird (*Abb. 8*). Sie erscheint unter den ersten Dreiknopffibeln im Estee- und im Sveta-Lucija-Kulturraum (*Abb. 20*), und zwar im Horizont Sv. Lucija I c2, wohin sie die bronzenne Kammfibeln mit langem Fuß aus Grab 2290 von Most na Soči (Teržan, Lo Schiavo, Trampuž-Orel 1984-1985, Taf. 241: A; Teržan, Trampuž 1973, 424 ff.) einordnet. *Variante b* (*Abb. 9: b*) besitzt einen grazilen Bügel, der im oberen Teil mit dickeren Querrippen verziert ist, *Variante c* (*Abb. 9: c*) hat einen massiven Bügel, dickere Querrippen am oberen und dünnere am unteren Teil des Bügels sowie eine verzierte Fußplatte. *Variante f* (*Abb. 9: f*) unterscheidet sich von *Variante c* durch den erhöhten Fußabschluß. Diese drei Varianten finden sich in Most na Soči, und zwar im Horizont Sv. Lucija I c2. Aus derselben Zeit stammt auch die etwas größere *Variante e* (*Abb. 9: e*), mit dickeren Bügelquerrippen, T- oder C-förmigem Querschnitt des Fußes und erhöhtem Fußabschluß. *Variante g* (*Abb. 9: g*) kennzeichnet ein erhöhter Fußabschluß mit kleinem Knopf. In den Horizont Sv. Lucija II a datiert sie Grab 2372 von Most na Soči (*Abb. 22*). Sie ist im Raum von Sv. Lucija und Dolenjsko verbreitet. Spezifisch für den Bereich von Dolenjsko ist die *Variante h* (*Abb. 9: h*) mit J-förmigem Fußquerschnitt, der am oberen Teil eine Verzierungen in Form eines sitzenden Vogels und einen erhöhten trichterförmigen Abschluß aufweist. In den Horizont Stična 2 kann sie aufgrund ihrer Vergesellschaftung mit einer Kahnfibeln mit Kerbleisten datiert werden (*Abb. 24*; Gabrovec 1987, 49). *Variante i* (*Abb.*

9: i) mit sattelförmigem Bügel und *Variante j* (*Abb. 9: j*) mit Oberknopf, der durch die Mitte des oberen Bügelteiles vernietet ist, sind nur auf den Bereich von Notranjsko beschränkt und werden hinsichtlich der ähnlichen Varianten I a und e in die Stufe Notranjsko III datiert.

Die Verbreitung des **II. Typs** erstreckt sich vom Soča-Raum mit dem Bohinj-Tal bis Notranjsko, Dolenjsko, Bela krajina und weiter über Lika nach Picenum und Süditalien (*Abb. 26*). Die Fibeln vom Typ II haben einen massiven Bügel und einen langen Fuß mit erhöhtem Abschluß. *Variante a* (*Abb. 10: a*) hat in der Mitte des Bügels einen runden Querschnitt, einen C-förmigen Querschnitt des Fußes und einen erhöhten Fußabschluß. Zeitlich gehört sie in den Horizont Sv. Lucija II a bzw. Stična 2. *Variante b* (*Abb. 10: b*) ähnelt der *Variante a*, nur ist sie kleiner und tritt gleichzeitig im Kulturraum Sv. Lucija auf. Bei *Variante c* (*Abb. 10: c*) ist im Unterschied zu *Variante a* der obere Bügelteil mit Querrippen verziert und hat in der Mitte einen dreieckigen Querschnitt. *Variante d* (*Abb. 10: d*) stellt hinsichtlich ihrer Gestaltung eine Ausnahme dar, denn der Bügel hat in der Mitte des oberen Teils einen linsenförmigen Querschnitt, und die lange Fußplatte ist an der Oberfläche mit zickzackförmigen Rillen verziert, am Ende weist sie drei Augen auf. Sie ist charakteristisch für die Bela krajina. Für Lika spezifisch ist die *Variante f* (*Abb. 10: f*) hinsichtlich ihres erhöhten, gegliederten Fußabschlusses mit zwei Knöpfen.

Typ III tritt vor allem in Dolenjsko auf, wie auch im Soča-Raum, in der Bela krajina und in Picenum (*Abb. 30*). Sein gemeinsames Merkmal ist der gerade Fußabschluß. *Variante a* (*Abb. 11: a*) hat einen runden Querschnitt in der Mitte des oberen Bügelteiles und einen C-förmigen Querschnitt des Fußes. Sie kommt in Dolenjsko im Horizont Stična 2 vor. Die aus derselben Zeit stammende *Variante b* (*Abb. 11: b*) mit linsenförmigem Querschnitt in der Mitte des oberen Bügelteiles und einem J-förmigen Querschnitt des Fußes findet sich sowohl in Dolenjsko als in Picenum. *Variante c* (*Abb. 11:*

c) hat im Unterschied zur vorigen einen linsenförmigen Querschnitt in der Mitte des oberen Bügelteiles und einen rillenförmigen Fußquerschnitt. Sie ähnelt der Variante a vom Typ I, nur hat die letztere einen kahnförmigen Bügelquerschnitt, sowie den Fibeln vom Typ IX (Abb. 17), die am Bügel neben drei Knöpfen noch zwei gegenüberstehende stilisierte Vögel besitzen. Fibeln der Variante c vom Typ III und vom Typ IX werden in den Horizont Sv. Lucija II a auf der Grundlage von Grab 2160 von Most na Soči (Abb. 31) datiert, wo sie zusammen mit einer langfüßigen massiven Bogenfibel mit eingeritztem Ornament und einem Fragment einer Sv.-Lucija-Bogenfibel aus Bronze (Teržan, Trampuž 1973, 424 ff.) vorkommen, sie stammen aus derselben Zeit wie diejenigen von Dolenjsko aus dem Horizont Stična 2.

Die Fibeln vom Typ IV (Abb. 12) haben einen dreieckigen Querschnitt in der Mitte des oberen Bügelteiles mit einem etwas zum Fuß hin verschobenen Oberknopf. Der Fußabschluß weist einen kleinen Kamm auf. Sie treten nur im Kulturbereich von Sv. Lucija (Abb. 20) in Erscheinung und gehören in den Horizont Sv. Lucija I c2.

Das Verbreitungsgebiet der Fibeln vom Typ V (Abb. 13) erstreckt sich vom Soča-Raum im Westen nach Norditalien und über Notranjsko, Dolenjsko und die Bela krajina nach Istrien, Lika, Picenum und Süditalien (Abb. 32). Dieser weitverbreitete Fibeltyp hat einen sattelförmigen Bügel, einen C-förmigen Querschnitt des Fußes und einen erhöhten Fußabschluß. Variante a (Abb. 13: a) hat einen linsenförmigen Bügelquerschnitt, Variante b (Abb. 13: b) hat im Unterschied dazu einen dreieckigen Querschnitt in der Mitte des oberen Bügelteiles und die Variante c (Abb. 13: c) einen erhöhten kreuzförmigen Fußabschluß. In Most na Soči tritt die Variante a in Grab 1974 (Abb. 33) auf, unter anderem zusammen mit einer bronzenen Zweiknopffibel, einer bronzenen Protocertosafibel und bronzenen langfüßigen Bogenfibeln mit einem Zäpfchen am Bügel, einer Schlangenfibel mit sattelförmigem Bügel, die sie in den Horizont Sv. Lucija I c2 (Teržan, Trampuž 1973, 424 ff.) setzen. Fibeln dieser Variante reichen noch in den folgenden Horizont (Sv. Lucija II a), wobei sie allerdings eine verzierte Fußplatte bekommen. Im Bereich von Dolenjsko werden sie in die Zeit Stična 2 datiert.

Die Fibeln vom Typ VI haben einen sattelförmigen Bügel mit einem trapezförmigen oder dreieckigen Querschnitt in der Mitte des oberen Teiles. Die Bügelknöpfe sind trichterförmig. Variante a (Abb. 14: a) hat einen C-förmigen Querschnitt des Fußes und einen erhöhten gegliederten Abschluß mit kugelförmigem Knopf. Als eigenartige Form kommt sie nur in Dolenjsko vor (Abb. 30). Variante b (Abb. 14: b) hat im Unterschied zur Variante a einen erhöhten Fußabschluß mit zwei kleinen Rosetten, einen erhöhten Abschluß mit einer kleinen Rosette hat dagegen Variante c (Abb. 14: c). Verbreitet sind sie in Notranjsko, Dolenjsko, in der Bela krajina, in Lika, Picenum, und zwar in der Zeit Stična 2.

Die Fibeln vom Typ VII (Abb. 15) oder die sogenannten zierlichen Fibeln haben einen dünneren halbkreisförmigen Bügel, der mit schmalen Querrippen verziert ist. In der Mitte des oberen Bügelteiles haben sie einen dreieckigen Querschnitt, die Seitenknöpfe sind abgeflacht, der obere ist dagegen kugel- oder zapfenförmig. Der Fuß hat einen C-förmigen Querschnitt mit erhöhtem gegliedertem Abschluß mit Kugelknopf. Bekannt sind sie vornehmlich aus dem Raum von Sv. Lucija und Dolenjsko (Abb. 36). Einzelne Exemplare finden sich auch in Italien und in Lika. Sie werden schon in die Zeit datiert, wo Dreiknopffibeln nicht mehr häufig sind, und zwar in den Horizont Sv. Lucija II b bzw. in den Certosafibel-Horizont.

Aus derselben Zeit stammen noch die großen Fibeln vom Typ VIII (Abb. 16) mit erhöhtem Fußabschluß in Gestalt einer Gesichtsmaske aus Vinica (Abb. 36).

Die Fibeln vom Typ XI ähneln dem Typ VII, aber sie haben schon eine Armbrustspirale (Abb. 19) und kommen nur in der Sv. Lucija-Gruppe (Abb. 19, 36) am Ende des Horizontes Sv. Lucija II b vor.

Die Dreiknopffibeln beginnen, zusammengefaßt, im Horizont Sv. Lucija I c2 bzw. Stična 2 (Abb. 37) in Form vom Typ I im Kulturkreis von Sv. Lucija, Dolenjsko, Este und Notranjsko in Erscheinung zu treten. Im Kulturkreis von Sv. Lucija tritt die Variante I a auf, die eventuell eine etwas ältere Variante darstellen könnte, als diejenigen, die im Bereich von Dolenjsko vorkommen, und zwar aufgrund ihrer Anwesenheit in Grab 2290 von Most na Soči. Charakteristisch für diese Variante sowie b, c und f ist ihr ausschließliches Vorkommen im Kulturkreis von Sv. Lucija, die Variante h findet sich im Kulturkreis von Dolenjsko, die Varianten i und j hingegen nur im Kulturkreis von Notranjsko.

Typ V der Dreiknopffibeln läßt angesichts seiner weiten regionalen Verbreitung im Horizont Sv. Lucija I c2 bzw. Stična 2 schon eine richtige Blüte von Dreiknopffibeln erkennen. Aus derselben Zeit stammt auch der IV. Fibeltyp.

Fibeln vom Typ VI sind vor allem im Kulturkreis von Dolenjsko vorherrschend und beginnen im Horizont Stična 2 (Variante a), die Varianten b und c gehören indes in den Schlangenfibel-Horizont.

Im Horizont Stična 2 bzw. Sv. Lucija II a treten Fibeln vom Typ III (Varianten a-c) auf. In Dolenjsko sind alle Varianten vertreten, in der Bela krajina Variante a und im Soča-Raum Variante c. Diese Variante wird in Most na Soči mit der Fibel vom Typ IX vergesellschaftet, die gleichzeitig auch in Norditalien und Dolenjsko vorkommt.

Die räumlich weitverbreiteten Fibeln vom Typ II (Varianten a-f) gehören in den Horizont Sv. Lucija II a. Bekannt sind sie im Bereich von Sv. Lucija, Dolenjsko, Notranjsko, der Bela krajina, im japodischen Bereich und im Gebiet von Picenum. Die Bela krajina hat ihre spezifische Variante d, auch Lika hat ihre eigene Variante f mit zwei Knöpfen am erhöhten Fußabschluß. Im Hinblick auf die große Anzahl der Fibeln dieses Typs und ihre weite Verbreitung scheinen sie neben dem Typ V die beliebteste Dreiknopffibel überhaupt darzustellen.

Im Horizont Sv. Lucija II a bzw. im Schlangenfibel-Horizont ist noch eine verspätete Fibelform der Variante g vom Typ I erwähnenswert. Diese Variante lehnt sich bei den wichtigsten Gestaltungsmerkmalen an den Typ V an, indem sie den älteren kahnförmigen Bügelquerschnitt beibehält. Den kahnförmigen Querschnitt bei Dreiknopffibeln finden wir sonst nur im Horizont Sv. Lucija I c2 bzw. Stična 2.

Die jüngeren zierlichen Fibeln vom Typ VII stellen schon den neuen Horizont Sv. Lucija II b bzw. den Certosafibel-Horizont dar. Räumlich sind sie mit einigen Ausnahmen auf den Kulturkreis von Sv. Lucija und Dolenjsko beschränkt. Der Soča-Raum ist in diesem zeitlichen Horizont reicher noch an Fibeln vom Typ XI. Diese Fibeln entwickeln sich wahrscheinlich aus Fibeln vom Typ VII, denen eine Armbrustspirale hinzugefügt wird. Zu den jüngsten Dreiknopffibeln gehören die großen, massiven Fibeln vom Typ VIII mit einem Fußabschluß in Form einer Gesichtsmaske, sie weisen schon allgemeine Tendenzen der kommenden Latènezeit auf. Entdeckt wurden sie nur in Vinica und sie gehören in den Certosafibel-Horizont. Allem Anschein nach sind am Ende ihrer Entwicklung die Dreiknopffibeln in große und kleine Fibeln aufgeteilt und regional begrenzt.